Godišnjak/Jahrbuch 2015,44:249-265
DOI: 10.5644/Godisnjak.CBI.ANUBiH-44.64

Gaj Blosije i uloga stoičke filozofske misli na političku djelatnost plebejskog tribuna Tiberija Sempronija Grakha i nastanak popularske platforme i pokreta

Salmedin Mesihović
Sarajevo

Abstract: During plebeian tribunat of Tiberius Sempronius Gracchus 133 BC, main ideological and political adviser was Caius Blossius. He came from Cumae, campanian town and community. Caius Blossius was adherent of radical version of stoicism, which included democratic and social ideas. After death of his friend and leader Tiberius Gracchus, Caius Blossius left Italy for Asia Minor where he joined to movement of Aristonicus and Heliopolis. He committed a suicide after defeat of Aristonicus movement.

Keywords: Tiberius Gracchusm Asia Minor, Caius Blossius, stocism

Nezaobilazna osoba u zbivanjima koja su pokrenula period rimskih stranačkih sukoba i građanskih ratova (koji su obilježili razdoblje Kasne republike od 133. do 27. god. pr. n. e.) je bio Gaj Blosije, Italik rodom i porijeklom iz kampanskog grada Kime. U izvornoj građi on se pojavljuje kao član najužeg kružoka oko Tiberija Sempronija Grakha (*Tiberius Sempronius Gracchus*),[1] pa čak i kao njegov "komesarski ideolog" i odani pratilac sve do samoga kraja. Koliko se može razlučiti iz šturih i fragmentarnih podataka, Gaj Blosije je bio uvjeren u neophodnost provođenja socijalnih i demokratskih ideja, pa je, moguće, predstavljao i radikalniji i ekstremniji dio prvotnog popularskog kružoka. Kako se situacija dalje razvijala u toku plebejskog tribunata Tiberija Grakha, kada su uslijed zaoštravanja situacije i nepopustljivosti sukobljenih strana sve više i više jačale ekstremnije pozicije, vjerovatno se i utjecaj Gaja Blosija unutar popularskog pokreta povećavao, proporcionalno smanjivanju snage i utjecaja umjerenijih čimbenika od kojih su se neki čak i povukli ili pasivizirali smatrajući da djelatnost Grakhovskog pokreta postaje previše radikalna za njihov "ukus".

Gaj Blosije u izvornoj građi

Modernoj znanosti su o Gaju Blosiju poznati samo podaci sačuvani u djelima triju pisaca. Ti podaci više imaju karakter anegdote nego neke u pravom smislu historiografske obrade određene povijesne situacije, povijesnog dešavanja ili povijesnog procesa.

I. Najstariji do danas poznati sačuvani podatak o Blosiju nalazi se u XI poglavlju Ciceronovog[2] filozofsko-dijaloškog djela "Lelije ili o prijateljstvu", u govoru koji Ciceron pripisuje Gaju Leliju Sapiensu,[3] i to kada se ovaj obraća Kvintu

[1] O životu i djelu Tiberija Sempronija Grakha, agrarnoj krizi, agrarnom zakonu (*Lex Sempronia Agraria*) koji je predviđao zaustavljanje zloupotreba i reguliranje javnog zemljišta (*ager publicus*) i njegovu djelomičnu redistribuciju bezemljašima, daljim pokušajima demokratskih i socijalnih mjera u Rimskoj Republici u godini (133. god. pr. n. e.) plebejskog tribunata Tiberija Grakha v. Mesihović 2011, 171-371; Isto 2015, 464-510. O Tiberiju Grakhu v. i Smith 1849, II, 290-294; PWRE 1923, II, A, 2, *col*. 1409-1426.

[2] Marko Tulije Ciceron (*Marcus Tullius Cicero*; živio 3. I 106. – 7. XII 43. god. pr. n. e.). O Ciceronu v. Smith 1867, I, 708-746; PWRE 1939, VII A, 1, *col*. 827-1247; Budimir / Flašar 1963, 243-268; Mesihović 2015, 39-41.

[3] *Caius Laelius Sapiens* (rođen cca 180. god. pr. n. e., konzul *ordinarius* za 140. god. pr. n. e., prijatelj Scipiona Emilijana). Nadimak Sapiens ("Mudri" ili "Obazrivi") dobio je dosta

Muciju Skevoli zvanom Augur (*Quintus Mucius Scaevola Augur*).[4]

Ti. quidem Gracchum rem publicam vexantem a Q. Tuberone aequalibusque amicis derelictum videbamus. At C. Blossius Cumanus, hospes familiae vestrae, Scaevola, cum ad me, quod aderam Laenati et Rupilio consulibus in consilio, deprecatum venisset, hanc ut sibi ignoscerem, causam adferebat, quod tanti Ti. Gracchum fecisset ut, quidquid ille vellet, sibi faciendum putaret. Tum ego: 'Etiamne, si te in Capitolium faces ferre vellet?' 'Numquam' inquit 'voluisset id quidem; sed si voluisset, paruissem.' Videtis, quam nefaria vox! Et hercule ita fecit vel plus etiam quam dixit; non enim paruit ille Ti. Gracchi temeritati sed praefuit, nec se comitem illius furoris, sed ducem praebuit. Itaque hac amentia quaestione nova perterritus in Asiam profugit, ad hostes se contulit, poenas rei publicae graves iustasque persolvit. Nulla est igitur excusatio peccati, si amici causa peccaveris; nam cum conciliatrix amicitiae virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam manere, si a virtute defeceris. (Mi smo također vidjeli kako su Kvint Tuberon i vršnjaci mu prijatelji napustili Tiberija Grakha kada je ovaj ugrozio Republiku. A Gaj Blosije iz Kime, gost vaše familije, moj Skevola, došao je meni upravo kada sam se savjetovao s konzulima Lenatom[5] i Rupilijem,[6] da me moli za oproštaj. Pri tome je naveo razlog zbog koga sam mu oprostio što je toliko držao do Tiberija Grakha da je smatrao da treba učiniti sve što ovaj zaželi. Ja sam mu na to odgovorio: "Čak i kada bi htio da podmetneš vatru na Kapitolu?" – "Nikada" – odvrati on – "ovaj to ne bi zaželio. Ali da je htio – ja bih mu se pokorio." Eto, vidite, koliko je bezočan u riječima! I zaista je tako činio, čak i više nego što je rekao. Jer on se nije poveo za Tiberijem Grakhom u njegovoj smjeloj namjeri, nego je njime upravljao, nije bio sljedbenik njegove mahnitosti, nego vođa. I u tome ludilu, preplašen novom optužbom, pobjegao je u Aziju i prišao našim neprijateljima, gdje ga je i stigla teška i pravedna kazna Republike. Nema zato nikakvog opravdanja za grijeh ako ga učinio zbog prijatelja. Jer, kada vrlina pravi ustupke, teško je prijateljstvo održati kada nestane poštenja.)

Ciceron iznosi sljedeće podatke o Gaju Blosiju: Porijeklom je iz kampanske Kime, bio je u status *hospes* familije kojoj je pripadao Kvint Mucije Skevola Augur, došao je kod Lelija tražiti milost kada se ovaj savjetovao s konzulima za 132. god. pr. n. e., ispitivan je zbog učešća u pokretu Tiberija Grakha, lojalni je prijatelj i suradnik Tiberija Grakha, ne njegov rob ili klijent, on je jedan od glavnih vođa (i to više u idejno-ideološkom smislu) nastanka popularskog pokreta, pridružio se protivnicima Države u Aziji. Iako Ciceron to ne spominje izričito, gotovo je sigurno da je mislio da se Blosije pridružio Aristonikovom heliopolskom pokretu koji (iako s radikalnijim metodama, učesnicima i ciljevima) je pripadao sličnom političkom spektru i miljeu kao i rani popularski pokret. [7]

II. U najranijem periodu principata ovu anegdotu je u 7. poglavlju 4. knjige svoga djela *Factorum ac dictorum memorabilium libri IX* spomenuo i Valerije Maksim.[8]

Inimicus patriae fuisse Ti. Gracchus existimatus est, nec immerito, quia potentiam suam saluti eius praetulerat. Quam constantis tamen fidei amicum etiam in hoc tam pravo proposito C. Blossium Cumanum habuerit operae pretium est cognoscere. Hostis iudicatus, ultimo supplicio adfectus, sepulturae honore spoliatus, benivolentia tamen eius non caruit: nam cum senatus Rupilio et Laenati consulibus mandasset ut in eos qui cum Graccho consenserant more maiorum

kasno. O njemu v. Smith 1849, II, 706-707; PWRE 1924, XII 1, *col.* 404-410. O Scipionu Emilijanu (*Publius Cornelius Scipio Aemilianus Africanus Numantinus*; živio 185–129. god. pr. n. e.) v. Smith 1849, III, 748-751; PWRE 1900, IV, 1, *col.* 1439-1462; Mesihović 2011, 234-241.

[4] Kvint Mucije Skevola Augur (živio cca 159–88. god. pr. n. e.; konzul *ordinarius* za 117. god. pr. n. e.) je bio rimski političar i jurista. Bio je učenik filozofa Panetija, zet Gaja Lelija i blizak sa Scipionom Emilijanom. Ne bi ga trebalo miješati s Publijem Mucijem Skevolom, konzulom iz 133. god. pr. n. e. Ciceron (*de amic.* 1) navodi da je u raspravi o prijateljstvu, koja se datira neposredno nakon smrti (umorstva?) Scipiona Emilijana 129. god. pr. n. e., pored Kvinta Mucija i Gaja Lelija, učestvovao i Gaj Fanije. O Kvintu Muciju Skevoli v. Smith 1849, III, 733; PWRE 1933, XVI 1, *col.* 430-436.

[5] *Publius Popillius Laenas.* O njemu v. Smith 1849, II, 708; PWRE 1953, XXII 1, *col.* 63-64.

[6] *Publius Rupilius.* O njemu v. Smith 1849, III, 679; PWRE 1914, I A, 1, *col.* 1229-1230.

[7] O Aristoniku i Helipolisu na području nekadašnje Pergamske kraljevine v. Smith 1867, I, 311-312; PWRE 1895, II, 1, *col.* 962-964; Mesihović 2015, 49; Mesihović 2011, 341-345; Isto 2015, 510-512.

[8] Valerije Maksim (*Valerius Maximus*; njegova djelatnost pripada periodu principsa Tiberija, Augustovog nasljednika). O njemu v. Smith 1849, II, 1001-1003; PWRE 1955, VIII A, 1, *col.* 90-116; Mesihović 2015, 49.

animadverterent, et ad Laelium, cuius consilio praecipue consules utebantur, pro se Blossius deprecatum venisset familiaritatisque excusatione uteretur, atque is dixisset: 'Quid si te Gracchus templo Iovis Optimi Maximi faces subdere iussisset? Obsecuturusne illius voluntati propter istam, quam iactas, familiaritatem fuisti?'. 'Numquam istud' inquit 'Gracchus imperasset.' Satis, immo etiam nimium: totius namque senatus consensu damnatos eius mores defendere ausus est. Verum quod sequitur multo audacius multoque periculosius: compressus enim perseveranti interrogatione Laelii in eodem constantiae gradu stetit, seque etiam hoc, si modo Gracchus adnuisset, facturum respondit. Quis illum sceleratum putasset fuisse, si tacuisset? Quis non etiam sapientem, si pro necessitate temporis locutus esset? At Blossius nec silentio honesto nec prudenti sermone salutem suam, ne qua ex parte infelicis amicitiae memoriam desereret, tueri voluit. (S pravom se smatralo da je Tiberije Grakh bio neprijatelj domovine, jer je postavio svoju sopstvenu moć ispred blagostanja domovine. Međutim, vrijedi saznati i kako je dosljedno lojalnog prijatelja on imao u Gaju Blosiju iz Kime čak i u ovom nakaradnom planu. Grakhu je presuđeno kao državnom neprijatelju i kažnjen je smrtnom kaznom, lišen je počasti pogreba, ali nije izgubio Blosijevu podršku. Kada je Senat odredio konzule Rupilija i Lenata da kazne Grakhove sljedbenike zavjerenike prema "običajima predaka", Blosije je došao do Lelija, na čije savjet su se konzuli posebno oslanjali, da traži oprost, navodeći razlog prijateljstva. Lelije je upitao: "Šta ako bi ti Grakh rekao da podmetneš vatru u hram Jupitera, Najboljeg, Najvećeg /na Kapitolu, op. S. M./? Bi li poslušao njegovu želju zbog prijateljstva o kojem toliko govoriš?" Blosije je odgovorio: "Grakh nikada ne bio dao takvu naredbu". On se znatno, ili previše, usudio braniti Grakhov karakter koji je osuđen konzensusom cijeloga Senata. Međutim, ono što slijedi je daleko odvažnije i opasnije. Snažno pritisnut Lelijevim upornim ispitivanjem, on je ostao čvrst i nepokolebljiv, odgovarajući da bi on učinio čak i to /spaljivanje hrama na Kapitolu, op. S. M./ na Grakhov zahtjev. Ko bi mogao pomisliti da je takav nitkov imao takav jezik? Ko ga čak ne bi doživio kao čovjeka koji smisleno govori ako je takvu situaciju smatrao neophodnom? Međutim, Blosije nije odabrao zaštititi svoj sopstveni život časnom tišinom ili razumnim govorom, a sve zbog želje da na bilo koji način ne izda sjećanje na zlosretno prijateljstvo.)

Valerije Maksim iznosi sljedeće podatke o Gaju Blosiju: bio je lojalan prijatelj Tiberija Sempronija Grakha, porijeklom je iz Kime, došao je Leliju da traži oprost u vrijeme kad su konzuli Rupilije i Lenat sudili i kažnjavali Tiberijeve najvjernije pristalice, ispitivan je zbog učešća u pokretu Tiberija Grakha, davao je čvrste, iskrene i nepokolebljive odgovore.

III. Plutarh[9] daje najviše podataka o Gaju Blosiju, i to u 8, 17. i 20. poglavlju životopisa posvećenog Tiberiju Grakhu. U posljednjem spomenutom poglavlju ponavlja se anegdota koju su već zapisali Ciceron i Valerije Maksim.

8: ἑκάτερον γὰρ ἐδόκει σημαίνειν ὁ σαπίνης ὁ Τιβέριος δὲ δήμαρχος ἀποδειχθεὶς εὐθὺς ἐπ᾽ αὐτὴν ὥρμησε τὴν πρᾶξιν, ὡς μὲν οἱ πλεῖστοι λέγουσι, Διοφάνους τοῦ ῥήτορος καὶ Βλοσσίου τοῦ φιλοσόφου παρορμησάντων αὐτόν. Ὧν ὁ μὲν Διοφάνης φυγὰς ἦν Μιτυληναῖος, ὁ δὲ αὐτόθεν ἐξ Ἰταλίας Κυμαῖος, Ἀντιπάτρου τοῦ Ταρσέως γεγονὼς ἐν ἄστει συνήθης καὶ τετιμημένος ὑπ᾽ αὐτοῦ προσφωνήσεσι γραμμάτων φιλοσόφων. (No Tiberije se, izabran za plebejskog tribuna, odmah odlučno prihvati iste stvari /agrarnog reformnog zakona i reforme u korist skromnijih i siromašnijih slojeva stanovništva, op. S. M./ potaknut, kako veli većina pisaca, retoričarom Diofanom i filozofom Blosijem, od kojih je Diofan bio prognanik iz Mitilene, a drugi, rođeni Italik iz Kime, bio je u Rimu blizak prijatelj Antipatra iz Tarsa i ovaj ga je počastio posvetivši mu neke svoje filozofske rasprave.)

17: ἄνω τὸν δῆμον ἠθροῖσθαι περὶ τὸ Καπετώλιον πυνθανόμενος: καὶ πρὶν ἐξελθεῖν προσέπταισε πρὸς τὸν οὐδόν, σφοδρᾶς οὕτω πληγῆς γενομένης ὥστε τὸν μὲν ὄνυχα τοῦ μεγάλου δακτύλου ῥαγῆναι, τὸ δὲ αἷμα διὰ τοῦ ὑποδήματος ἔξω φέρεσθαι. Μικρὸν δὲ αὐτοῦ προελθόντος ὤφθησαν ὑπὲρ κεράμου μαχόμενοι κόρακες ἐν ἀριστερᾷ: καὶ πολλῶν, ὡς εἰκὸς, ἀνθρώπων παρερχομένων, κατ᾽ αὐτὸν τὸν Τιβέριον λίθος ἀπωσθεὶς ὑπὸ θατέρου τῶν κοράκων ἔπεσε παρὰ τὸν πόδα. Τοῦτο καὶ τοὺς θρασυτάτους τῶν περὶ αὐτὸν ἐπέστησεν ἀλλὰ

[9] Lucije Mestrije Plutarh (*Lucius Mestrius Plutarchus*; Λούκιος Μέστριος Πλούταρχος; živio cca 46–120. god. n. e.). O njemu v. Smith 1849, III, 429-431; PWRE 1951, XXI 1, *col.* 636-962; Mesihović 2015, 59-61.

Βλόσσιος ὁ Κυμαῖος παρὼν αἰσχύνην ἔφη καὶ κατήφειαν ἂν εἶναι1 πολλήν εἰ Τιβέριος, Γράγχου μὲν υἱός, Ἀφρικανοῦ δὲ Σκηπίωνος θυγατριδοῦς, προστάτης δὲ τοῦ Ῥωμαίων δήμου, κόρακα δείσας οὐχ ὑπακούσειε τοῖς πολίταις καλοῦσι: τοῦτο μέντοι τὸ αἰσχρὸν οὐκ ἐν γέλωτι θήσεσθαι τοὺς ἐχθρούς, ἀλλ᾽ ὡς τυραννοῦντος καὶ τρυφῶντος ἤδη καταβοήσεσθαι πρὸς τὸν δῆμον. (No ipak /Tiberije Sempronije Grakh, op. S. M./ krene van doznavši da se narod okuplja gore po Kapitolu. I prije nego što je izišao, spotakne se o prag udarivši se tako žestoko da mu je pukao nokat na nožnom palcu i krv potekla iz obuće. A kada je pošao par koraka, ugledaše na krovu, s lijeve strane, gavrane kako se bore. I premda je onuda, kako je prirodno, prolazilo mnogo ljudi, kamen što ga je gurnuo jedan od gavranova padne baš Tiberiju na nogu. To učini da se zaustaviše i oni najsmioniji od njegovih pratilaca. Ali Kimljanin Blosije, koji je bio prisutan, reče da bi bilo sramota i poniženje ako se Tiberije, sin Grakha, unuk Scipiona Afrikanca, branitelj rimskog naroda, uplašivši se gavrana, ne bi odazvao pozivu svojih sugrađana. U tom slučaju sramota neće biti samo predmet ismijavanja njegovih neprijatelja, nego će oni to iskoristiti i kao priliku da ga ozloglase kod naroda da je najzad pokazao da se ponaša kao tiranin i da postupa kako mu se svidi.).

20: Ὁ δὲ Κυμαῖος Βλόσσιος ἀνήχθη μὲν ἐπὶ τοὺς ὑπάτους, ἐρωτώμενος δὲ περὶ τῶν γεγονότων ὡμολόγει πεποιηκέναι πάντα Τιβερίου κελεύοντος. Εἰπόντος δὲ τοῦ Νασικᾶ πρὸς αὐτόν, ‘τί οὖν, εἴ σε Τιβέριος ἐκέλευσεν ἐμπρῆσαι τὸ Καπετώλιον;’ τὸ μὲν πρῶτον ἀντέλεγεν ὡς οὐκ ἂν τοῦτο Τιβερίου κελεύσαντος: πολλάκις δὲ καὶ πολλῶν τὸ αὐτὸ πυνθανομένων, ‘ἀλλ᾽ ἐκείνου γε προστάσσοντος,’ ἔφη, ‘κἀμοὶ τοῦτο πρᾶξαι καλῶς εἶχεν: οὐ γὰρ ἂν Τιβέριος τοῦτο προσέταξεν, εἰ μὴ τῷ δήμῳ συνέφερεν,’ οὗτος μὲν οὖν διαφυγὼν ὕστερον ᾤχετο πρὸς Ἀριστόνικον εἰς Ἀσίαν, καὶ τῶν ἐκείνου πραγμάτων διαφθαρέντων ἑαυτὸν ἀνεῖλεν. (Kimljanin Blosije bi doveden pred konzule pa, ispitivan o onome što se dogodilo, prizna da je sve uradio na Tiberijev nalog. Kada ga je Nazika upitao: “A da ti je Tiberije naredio da spališ Kapitol?”, najprije odvrati da Tiberije ne bi dao takav nalog, ali nakon što mu je i mnoštvo drugih postavilo isto pitanje, reče: “Pa dobro! Da je čovjek poput Tiberija naredio takvu stvar, i za mene bi bilo pravo da to uradim. Jer Tiberije to ne bi zapovijedio da to nije u interesu naroda”. On, dakle, izmakavši optužbi, ode kasnije Aristoniku u Aziju pa kada je njegova stvar propala, sam se ubije.)

Plutarh iznosi sljedeće činjenice o Gaju Blosiju: on je filozof koji je između ostalih poticao i Tiberija Grakha na politički socijalni i demokratski reformatorski angažman, Italik porijeklom je iz Kime, bio je blizak prijatelj stoičkog[10] filozofa Antipatra[11] iz Tarsa koji mu je posvetio i određene filozofske rasprave, nalazi se u neposrednom okruženju Tiberija Grakha i lojalan mu je do kraja, ima veliki utjecaj na njega i podstiče ga u njegovom djelovanju, vrlo je kritičan prema poslovičnom rimskom praznovjerju što odaje njegovu filozofsku učenost, potpunosti je uvjeren u ispravnost ideja, djela, poteza i aktivnosti reformatorske djelatnosti plebejskog tribuna Tiberija Grakha za rimski narod i Republiku u cjelini, suprotstavlja se optužbama da Tiberije teži tiraniji, iako ispitivan zbog učešća u pokretu Tiberija Grakha, iskrenim i prkosnim odgovorima izmakao je kazni (vjerojatno zahvaljujući svome učenjačkom ugledu i možda protežiranju samoga Lelija i drugih istaknutih Rimljana), otišao je u nekadašnje Pergamsko kraljevstvo, gdje se pridružio pokretu Aristonika i nakon poraza Heliopolisa izvršio je samoubistvo. Činjenica da Blosiju šolijarh stoičke škole Antipatar posvećuje određene rasprave, prilično doprinosi tezi da je Gaj Blosije bio istaknuta ličnost u tadašnjem znanstvenom, učenjačkom i filozofskom svijetu ne samo Rima i Italije nego i mediteranskih zemalja. Uostalom, izgleda da on uopće nije nepoznata osoba za Aristonika i njegove heliopolite (bar za neke dijelove njihovog vođstva), čim se uspio nametnuti i kao u određenoj (još uvijek nepoznato u kojoj) mjeri značajan faktor u njihovom pokretu. Uostalom, Plutarh je bio odličan poznavalac helenske filozofske misli, škola i mislilaca koje su je predstavljali i ako on kaže da je Blosije bio filozof, u to ne bi trebalo pretjerano

[10] O stoičkoj filozofskoj školi v. *Diog. Laërt*. VII; SVF, I-IV; Đurić 1976, 457-497; Mesihović 2011, 231-232.

[11] Antipatar iz Tarsa (Ἀντίπατρος; umro 130/129. god. pr. n. e.) je bio jedno vrijeme i šolijarh (σχολάρχης) (na čelu) stoičke škole u Ateni, naslijedivši na tome mjestu Diogena iz babilonske/mesopotamijske Seleukije. O Antipataru v. Smith 1867, I, 203-204; PWRE 1894, XXI I, 1-2, *col*. 2515-2516; Đurić 1976, 460. O Diogenu v. Smith 1867, I, 1020; PWRE 1905, V, 1-2, *col*. 773-776; Đurić 1976, 460.

sumnjati. Blosije je za vrijeme plebejskog tribunata Tiberija Grakha nesumnjivo idejni pokretač i motivacioni "pogon" socijalnih i demokratskih aktivnosti, koje smatra ključnim za opću dobrobit rimskog naroda, pa samim tim i njegove Republike.

Sva tri autora su jednoglasna u sljedećim činjenicama:

1. Gaj Blosije je porijeklom iz Kime.
2. Gaj Blosije je jedan od najbližih i uvjerenih suradnika plebejskog tribuna Tiberija Sempronija Grakha, i to od početka pa do samoga kraja.
3. Nakon mučeničke smrti Tiberija Sempronija Grakha i stotina njegovih pristalica, Blosije je bio ispitivan zbog svoga učešća u zbivanjima vezanima za plebejski tribunat iz 133. god. pr. n. e. Prilikom ispitivanja ostao je lojalan sjenima Tiberija Grakha, iskreno, hrabro i nekalkulantski je odgovarao na pitanja.

Na osnovu do danas poznate izvorne građe, gens *Blosius* ili *Blossius* je pripadao redu visoke kampanske elite.[12] Livije[13] spominje Marija Blosija (*Marius Blosius*) koji je bio kampanski pretor kada se 216. god. pr. n. e. Kapua odmetnula iz rimsko-italskog Saveza i pridružila Hanibalu. Marije Blosije je kao glavni magistrat Kapue pozvao narod da se okupi kako bi dočekali Hanibala prilikom njegovog dolaska u Kapuu. Isti rimski historičar spominje i dvojicu braće Blosija (*Blosii*) kao vođe urote od nekih 170 Kapuanaca koji su 210. god. pr. n. e. planirali oružanu pobunu protiv rimskog garnizona stacioniranog na kapuanskom području i ponovno odmetnuće od Rimljana. Međutim, zavjera je bila otkrivena i Blosiji i drugi zavjerenici su bili pogubljeni. [14] Za sada je još uvijek nepoznata veza između ovih kapuanskih Blosija i našega Gaja Blosija iz Kime. Iako se iz do danas poznate i dostupne izvorne građe ne može doći do godine rođenja Gaja Blosija, ipak bi se moglo pretpostaviti da je u periodu 134–129. god. pr. n. e. kada je njegova politička aktivnost na vrhuncu on već bio u zrelim godinama, ali ne i previše star, jer je mogao otputovati na istok kako bi aktivno učestvovao u jednom vrlo teškom i zahtjevnom ratu. Poznanstvo s Antipatrom iz Tarsa je, moguće, rezultat njegovog boravka u Ateni u periodu prije 134. god. pr. n. e. Odlazak u Atenu radi sticanja dodatne naobrazbe mogao je priuštiti samo onaj ko je imao značajne materijalne (finansijske) mogućnosti za tako nešto i ko je u tadašnjoj društvenoj stratifikaciji zauzimao iznimnu poziciju. Prema tome, Gaj Blosije je poticao ne samo iz najuglednijeg i najpoznatijeg društvenog stratuma Kampanije nego i iz vrlo bogate familije.

Tačno vrijeme njegovog dolaska u sam Grad Rim i uključivanja u političke kružoke i zbivanja u njemu još uvijek je nepoznato. Za razumijevanje Blosijevog mjesta u zbivanjima 134–132. god. pr. n. e. vrlo je indikativan Ciceronov podatak da je Blosije bio u statusu *hospes* (ugrubo prevedeno "gostoprimstva") familije kojoj je pripadao Kvint Mucije Skevola Augur. Za razliku od klijenture koja se temeljno bazirala na načelu nejednakosti uključenih strana, sustav *hospitium* (na grčkom: ξενία, προξενία) je bio odnos na načelu jednakih strana. Sudeći po ovom podatku, familija Mucija Skevole i kampanska familija kojoj je pripadao Blosije imale su međusobni dogovor o uzajamnom "gostoprimstvu".[15] I ta činjenica ukazuje na elitni status familije kojoj je pripadao Gaj Blosije koji nije bio ničiji klijent u Gradu.

Inače, vrijedi navesti da su dvojica iz roda Mucija Skevola, i to prvi rođaci (po agnatskoj liniji) Kvinta Mucija Skevole Augura, u ovom periodu vrlo istaknute ličnosti u rimskom javnom i političkom životu, bili u onome inicijalnom kružoku koji je krenuo s reformnim agrarnim zakonodavstvom, koji je oficijelno zastupao i predložio plebejski tribun Tiberije Grakh.[16] Riječ je o biološkoj braći[17] Publiju Muciju Skevoli (*Publius Mucius Scaevola*)[18] i Publiju Liciniju Krasu Divu

[12] *Cic. leg. agr.* II, 93

[13] *Liv.* XXIII, 7. O Liviju v. Smith 1849, II, 790-796; PWRE 1926, XIII 1, *col.* 816-852; Budimir / Flašar 1963, 397-405; Mesihović 2015, 45-46.

[14] *Liv.* XXVII, 3.

[15] O instituciji *hospitium* v. Mesihović 2015, 284-285.

[16] *Vell.* II, VIII, 2; IX, 2; *Cic. Brut.* 108; 212; *Cic. de off.* II, 13; *Cic. Acad.* II, 5, 13; Mesihović 2011, 280-281; 285; 292; 329-331; 333; 335; 338; 345.

[17] Biološki roditelji Publija Mucija Skevole i Mucijana su bili Publije Mucije Skevola (*Publius Mucius Scaevola*, konzul *ordinarius* za 175. god. pr. n. e.; v. više Smith 1849, III, 732; PWRE 1933, XVI 1, *col.* 424-425) i Licinija (sestra Publija Licinija Krasa, konzul *ordinarius* za 171. god. pr. n. e.). Brat njihovog oca je bio Kvint Mucije Skevola (*Quintus Mucius Scaevola*, konzul *ordinarius* za 174. god. pr. n. e.; v. više Smith 1849, III, 732; PWRE 1933, XVI 1, *col.* 430), otac Kvinta Mucija Skevole Augura, čiji je *hospes* bio Gaj Blosije.

[18 Publije] Mucije Skevola (konzul *ordinarius* za 133. god. pr. n. e., kada je bio i plebejski tribunat Tiberija Sempronija Grak-

Mucijanu (*Publius Licinius Crassus Dives Mucianus*).[19] Sada se postavlja sasvim logično pitanje: ako Ciceron navodi da je Gaj Blosije bio *hospes* familije Kvinta Mucija Skevole Augura, podrazumijeva li to i njegove rođake Publija i Mucijana. Najvjerovatnije da je odgovor pozitivan, odnosno da su rodovi kampanskih Blosija i Mucija Skevola bili uvezani u međusobno zavisni sustav *hospitium* još iz vremena ranijih generacija. Po tome bi i Publije i Mucijan bili sustavom *hospitium* vezani s Gajem Blosijem. Inače su i Publije Mucije Skevola i njegov biološki brat Mucijan bili vrlo involvirani u zbivanja iz vremena plebejskog tribunata Tiberija Sempronija Grakha 133. god. pr. n. e.[20] Moguće je pretpostaviti i da su njih dvojica dali legalističku formu ili uobličenje zakona koji će nositi ime *Lex Sempronia Agraria*. Blosije je u kontakt i vezu s Tiberijem Grakhom možda došao upravo preko nekoga iz roda Mucija Skevole. Međutim, na osnovu određenih podataka iz izvorne građe, odnos plebejskog tribuna Tiberija Sempronija Grakha i konzula Publija Mucija Skevole bi se mogao rekonstruirati u dvije potencijalne verzije.

Po prvoj verziji, podaci iz Plutarhovog životopisa Tiberija Grakha moguće indirektno sugeriraju i određeno pasiviziranje konzula Publija Mucija Skevole u odnosu na dalje razvijanje pokreta Tiberija Grakha u toku 133. god. pr. n. e. Činjenica je da se pokret koji je predstavljao plebejski tribun Tiberije Grakh, poradi snažne i neprincipijelne optimatske reakcije i opozicije, kao i nesmiljene negativne kampanje vođene protiv njega i njegovih zakona i drugih aktivnosti, u priličnoj mjeri radikalizirao i postao socijalno i demokratski ekstremniji nego što je to bio na svome početku, odnosno u vrijeme izbora Tiberija Grakha za plebejskog tribuna i prvotnog podnošenja prijedloga novoga agrarnog zakona. Nesumnjivo su pojedini postupci Tiberija Grakha i radikalnijih pojedinaca oko njega, u prvom redu smjena plebejskog tribuna Gaja Oktavija i najava kandidature za novi mandat plebejskog tribuna, doveli do toga da se dio umjerenijih pojedinaca povuče ili pasivizira. Među njima je bio i Publije Mucije Skevola. Ali bez obzira na tu činjenicu, on nije ni prešao na suparničku, optimatsku stranu i pokušavao je kao konzul sačuvati zakonitost i spriječiti optimate da dobiju legalnu podlogu za svoju akciju protiv Tiberija Grakha i njegovih pristalica prilikom izbora za nove plebejske tribune 132. god. pr. n. e.[21] Ali

---

ha; umro cca 115. god. pr. n. e.), istaknuti rimski političar i pravnik/jurista. Postao je *pontifex maximus* 131. god. pr. n. e. (nakon smrti brata Mucijana) i u tom svojstvu je dao objaviti *Annales Maximi*. O njemu v. Smith 1849, III, 732-733; PWRE 1933, XVI 1, *col*. 425-428.

[19 Publije] Licinije Kras Div Mucijan (živio cca 180–130. god. pr. n. e.) je bio adoptiran od sina Publija Licinija Krasa Vida (*Publius Licinius Crassus Dives*, konzul *ordinarius* za 205. god. pr. n. e.*)*. Mucijan je postao *pontifex maximus* 132. god. pr. n. e. i bio je izabran za konzula za 131. god. pr. n. e. O njemu v. Smith 1849, II, 1117-1118; PWRE 1926, XIII 1, *col*. 334-338. Tiberije Sempronije Grakh je bio oženjen Klaudijom, koja je bila nećakinja Mucijanove supruge (koja se isto zvala Klaudija). Mucijanova mlađa kćerka Licinija se kasnije udala za Gaja Grakha, mlađeg brata Tiberija Grakha. I ovi podaci ukazuju na familijarne veze unutar političkog kružoka iz kojeg će nastati i dalje se razvijati predmarijevska popularska platforma.

[20] *Cic. Acad.* II, 5, 13: *Duos vero sapientissimos et clarissimos fratres P. Crassum et P. Scaevolam aiunt Ti. Graccho auctores legume fuisse, alterum quidem (ut videmus) palam, alterum (ut suspicantur) obscurius.* ("Ali oni kažu da su dva veoma mudra i ugledna brata, Publije Kras i Publije Skevola, bili pristalice zakona Tiberija Grakha, i to ranije /misli se na Mucijana, op. S. M./ (kako mi čitamo) otvoreno, a kasnije /misli se na konzula Mucija Skevolu, op. S. M./ (kako oni sumnjaju) potajno").

[21] Evo šta o tome govori Plutarh u svome 19. poglavlju životopisa Tiberija Grakha: ὡς οὖν ταῦτα τοῖς περί αὑτὸν ἐξήγγειλεν ὁ Τιβέριος, οὗτοι μὲν εὐθὺς τάς τε τηβέννους περιεζώννυντο, καὶ τὰ τῶν ὑπηρετῶν δόρατα συγκλῶντες οἷς ἀνείργουσι τὸν ὄχλον, διελάμβανον ὡς ἀμυνούμενοι τοῖς κλάσμασι τοὺς ἐπερχομένους. τῶν δὲ ἀπωτέρω θαυμαζόντων τὰ γινόμενα καὶ πυνθανομένων, ὁ Τιβέριος ἥψατο τῇ χειρὶ τῆς κεφαλῆς, ἐνδεικνύμενος τῇ ὄψει τὸν κίνδυνον, ἐπεὶ τῆς φωνῆς οὐκ ἐπήκουον. Οἱ δὲ ἐναντίοι τοῦτο ἰδόντες ἔθεον πρὸς τὴν βουλὴν, ἀπαγγέλλοντες αἰτεῖν διάδημα τὸν Τιβέριον καὶ τούτου σημεῖον εἶναι τὸ τῆς κεφαλῆς ἐπιθιγγάνειν. Πάντες μὲν οὖν ἐθορυβήθησαν ὁ δὲ Νασικᾶς ἠξίου τὸν ὕπατον τῇ πόλει βοηθεῖν καὶ καταλύειν τὸν τύραννον. ἀποκριναμένου δὲ πράως ἐκείνου βίας μὲν οὐδεμιᾶς ὑπάρξειν οὐδὲ ἀναιρήσειν οὐδένα τῶν πολιτῶν ἄκριτον, εἰ μέντοι ψηφίσαιτό τι τῶν παρανόμων ὁ δῆμος ὑπὸ τοῦ Τιβερίου πεισθεὶς ἢ βιασθείς, τοῦτο κύριον μὴ φυλάξειν, ἀναπηδήσας ὁ Νασικᾶς, 'ἐπεὶ τοίνυν,' ἔφη, 'προδίδωσιν ὁ ἄρχων τὴν πόλιν, οἱ βουλό ' μενοι τοῖς νόμοις βοηθεῖν ἀκολουθεῖτε. (Kada je, dakle, Tiberije izvijestio o toj zavjeri one koji stajahu oko njega, ovi odmah potpasaše tunike i lomeći koplja kojima su liktori zadržavali svjetinu dijelili su među sobom njihove komade da se brane od napadača. Kada su se oni udaljeniji začudiše i upitaše što se događa, Tiberije se rukom uhvati za glavu htijući tako dati vidljiv znak o prijetećoj opasnosti jer njegov glas nisu mogli čuti oni koji su pitali. Ali njegovi protivnici, vidjevši to, potrčaše u Senat javljajući da Tiberije traži krunu i da je znak toga doticanje glave rukom. Svi se na to uznemiriše, a Nazika zatraži od konzula da pritekne Republici u pomoć i da sruši tiranina. Kada je ovaj blago odgovorio da neće pribjeći nikakvu nasilju niti ubiti ikoga od građana bez suda, a ako

iako je kao konzul uspio spriječiti da obračun s Tiberijem Grakhom i pokolj njegovih pristalica dobije legalno opravdanje i bude vođen od strane zakonitih institucija, Publije Mucije Skevola s druge strane nije ništa uradio da spriječi masakr na Kapitolu i brutalno umorstvo svoga prijatelja i suradnika Tiberija Sempronija Grakha. Moguće je da je njegov previše legalistički pristup čitavom problemu agrarne i drugih kriza koje su zahvatale rimsko-italski svijet i zbivanjima vezanim za plebejski tribunat Tiberija Grakha bio razlogom neshvatanja situacije koju je on kao konzul trebao i morao riješiti na neki način. Taj njegov legalistički pristup primjećuje se i u činjenici da se ispitivanje Blosija desilo tek za novih konzula Rupilija i Lenata, naredne 132. god. pr. n. e.

A moguća je i druga opcija po kojoj se konzul Publije Mucije Skevola uopće nije pasivizirao, nego je njegovo ponašanje moguće objasniti taktičkim razlozima i postupcima, u skladu s već citiranim Ciceronovim podatkom o učešću braće Skevole i Mucijana u pokretu Tiberija Grakha. Po tome bi Mucijan bio vidljivo aktivan u pokretu, dok bi Skevola kao konzul taktizirao kako bi se realizirao popularski program. To što u tome slučaju Skevolina taktika nije uspjela da spriječi pokolj na Kapitolu i umorstvo Tiberija Sempronija Grakha sasvim je druga stvar. Ali treba biti iskren i istaći da su popularsko zakonodavstvo, posebno bitni *Lex Sempronia Agraria* i agrarna Komisija, ostali na snazi i dalje i nisu derogirani. A to se možda desilo upravo zahvaljujući tome što je na mjestu konzula bio Publije Mucije Skevola, koji je djelovao strateški, odnosno zaštitio je glavne rezultate koje je popularska platforma učinila za vrijeme plebejskog tribunata 133. god. pr. n. e., pri tome taktički ne spriječivši pokolj na Kapitolu. Da je kojim slučajem konzul Publije Mucije Skevola institucionalno reagirao i pokušao nasilnim sredstvima spriječiti Scipiona Naziku[22] i njegove sljedbenike (ubjedljivu većinu senatora i bogataša) da se obračunaju s Tiberijevim pristalicama, gotovo sigurno bi izbio vrlo krvav i težak građanski rat s eventualno opasnim posljedicama. Legalista i konzul Publije Mucije Skevola je onda u tome slučaju postupio onako kako je mislio da je najbolje za rimski narod, Republiku, Italiju i više interese.

Istražna komisija pred kojom je saslušavan Gaj Blosije vjerovatno je otpočela s radom početkom novog konzulskog mandata Rupilija i Popilija 132. god. pr. n. e.[23] Kada je u pitanju anegdota o ispitivanju Blosija, ona je i kod Cicerona i kod Valerija Maksima i kod Plutarha u načelu i po smislu i po namjeri izrečenog ista, ali se i razlikuje u nizu detalja kod sva tri autora.[24] Tako Ciceron i Valerije Maksim navode da je Blosije molio za milost preko Lelija (kome je došao u privatnu posjetu) i da mu je pitanje bi li podmetnuo požar na Kapitolu postavio baš Lelije.[25] Kod Plutarha, Blosiju to pitanje postavlja Scipion Nazika, glavni nemesis Tiberija Sempronija Grakha. Bitna je i percepcija ove anegdote kod navedenih pisaca. Ciceron i Valerije Maksim je spominju kao vrlo izražen primjer u kontekstu svojih izlaganja o prijateljstvu, dok se kod Plutarha nalazi u okviru opisa života i djela Tiberija Sempronija Grakha. Sudeći po razlikama u detaljima, moguće je pretpostaviti da su za navedene pisce izvori za

bi narod po Tiberijevu nagovoru ili pod prisilom izglasao nešto nezakonito, da on to neće priznati valjanim, Nazika, skočivši, reče: "Ako dakle, najviši magistrat izdaje Republiku, slijedite me svi koji ste voljni braniti zakone!" I pokrivši uz te riječi glavu rubom svoje halje, krenu na Kapitol.)

[22] O Scipionu Naziki (*Publius Cornelius Scipio Nasica Serapio*, cca 183–132. god. pr. n. e.), glavnom nemesisu Tiberija Grakha, v. Smith 1849, III, 751-752; PWRE 1900, IV, 1, *col.* 1501-1504.

[23] Dudley 1941, 97: "The commission, which probably sat early in 132, consisted of the consuls Popillius Laenas and Rupilius, who had co-opted Laelius and Scipio Nasica." Gortan 1951, 430: "Optimati nisu bili zadovoljni time, što su umorili Tiberija I s njime preko 300 njegovih pristaša, već su ustrojili izvanredni sud – quaestio nova, pred koji su dovodili važnije Tiberije istomišljenike i nakon kratka postupka kažnjavali ih ili smrću ili progonstvom. Taj su sud sačinjavali konzuli za god. 132, Publije Popilije Lenat i Publije Rupilije, kojima je kao treći član bio pridijeljen konzularac Gaj Lelije."

[24] Po V. Gortanu (1951, 431): "Glavna je razlika između Plutarhova i Ciceronova prikaza u tome, kaže, da je to bio privatan razgovor između Lelija i Blosija. Nema sumnje, da je Ciceronov prikaz vjerodostojniji. Da je naime Blosije bio izveden pred izvanredni sud, ne bi zacijelo bio iznio živu glavu. U nastavku Ciceron kaže, da je Blosije i pobjegao iz Rima zato, što se uplašio spomenutog izvanrednog suda – *quaestione nova perterritus*. Bio je dakle oprezniji od Diofana, jer nije vjerovao optimatima."

[25] Gortan 1951, 430-431: "Blosijevo je držanje pred Lelijem, kako ga Ciceron prikazuje, bilo časno i ujedno vrlo promišljeno. Časno, jer se nije odrekao Tiberija ni kad su ga optimati proglasili neprijateljem države, a promišljeno, jer je takva odbrana bila najuvjerljivija. Budući da nije mogao zatajiti, da je s njime bio usko povezan ne samo u privatnom, nego i u javnom životu, jer je to, bez sumnje, bilo opće poznato, on je pokušavao sve to svesti na područje dubokog poštovanja i privrženosti."

ovu anegdotu bili različiti. Uostalom, razlikuju se i po duhu odnosa prema Tiberiju Grakhu i Blosiju. Dok ih kod Cicerona i Valerija Maksima vidimo u vrlo negativnom kontekstu, kod Plutarha imamo znatno povoljniji odnos. To se može vrlo lako objasniti. Ciceron je bio jedan od vodećih ličnosti optimatskog pokreta, dok je Valerije Maksim pisao za vrijeme principsa Tiberija, koji je inklinirao aristokratskom nasljeđu i za čije vladavine je formaliziran niz antidemokratskih mjera. Plutarh piše u znatno liberalnijoj atmosferi, posebno nakon uspostave sustava "dinastije" Antonina i uostalom i njegovo glavno prebivalište je bilo u Beotiji, a ne u samome Gradu.

Gaj Blosije, vjerojatno i zbog statusa i ugleda i utjecajnih veza,[26] uspio je izbjeći sudbinu niza drugih najodanijih suradnika i pristalica Tiberija Grakha, kao što su bili na primjer retoričar Diofan i izvjesni Gaj Vilije koji su pogubljeni. Ciceron i Plutarh navode da se odmah nakon ispitivanja Blosije pridružio Aristonikovom pokretu i njegovom Heliopolisu na tadašnjem najistočnijem krilu rimskog imperija. Ciceron ipak dodaje da je Blosije pobjegao u Aziju ka Aristoniku uplašivši se podizanja nove optužbe (ne precizira koje i od koga). U Maloj Aziji, po Ciceronu, Gaja Blosija je stigla zaslužena kazna Republike, zbog prelaska na stranu njenih tadašnjih neprijatelja oličenih u radikalno socijalnom i demokratskom pokretu Heliopolisa. Plutarh opet navodi da je Blosije nakon sloma i Heliopolisa izvršio samoubistvo. Najverojatnija je verzija po kojoj je Gaj Blosije izvršio samoubistvo u skladu sa stoičkom filozofijom: εὐλόγως τέ φασιν ἐξάξειν ἑαυτὸν τοῦ βίου τὸν σοφόν, καὶ ὑπὲρ πατρίδος καὶ ὑπὲρ φίλων, κἂν ἐν σκληροτέρᾳ γένηται ἀλγηδόνι ἢ πηρώσεσιν ἢ νόσοις ἀνιάτοις (Ako ima dobre razloge, mudrac će uzeti sebi i sam život, i radi spasenja domovine i radi prijatelja, i ako ga obuzme suviše jak bol, bilo zbog osakaćenosti bilo zbog neizlječive bolesti.)[27]

Nejasan je odnos između kampanskih Blosija i kartaginsko-sjevernoafričkog pjesnika Blosija Emilija Drakontija (*Blossius Aemilius Dracontius* cca 455–505. god. n. e.) koji je pripadao lokalnoj aristokratiji.[28]

Gaj Blosije u znanstvenoj literaturi

Iako je nesumnjivo zauzimao bitno mjesto u prelomnim godinama za Republiku, Italiju i tadašnji mediteranski svijet, Gaju Blosiju u postantičkim znanstvenim istraživanjima i literaturi nije uopće posvećena odgovarajuća zasebna pažnja, nego se tek sporadično javlja. Zato se s pravom može reći da su njegova ličnost i djelo ostali u priličnoj mjeri slabo istraženi i poznati. Gaj Blosije se u modernoj znanosti javlja više-manje sporadično, ponajviše promatran u zasjenku istraživanja i djela čije su percepcije više usmjerene ili na čitav proces rimsko-italskih stranačkih previranja, sukoba i građanskih ratova, ili na pojedine druge osobe. Tako se on u sintetiziranim i konstruiranim rezultatima istraživanja uglavnom vidi kroz prizmu toga da je pratilac Tiberija Grakha. U velikim leksikografskim djelima kao što su "Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology"[29] i PWRE[30] nailazi se na natuknice o Gaju Blosiju s kraćim, općim sadržajem i izvorima o njemu. Jedina dva pisana rada koja se u određenoj mjeri bave Blosijem su: "Blossius of Cumae", autora Donalda R. Dudleya, objavljen 1941. god. u "The Journal of Roman Studies"[31] i "Filozof Gaj Blosije i Tiberije Grakho", autora Veljka Gortana, objavljen 1951. god. u "Zborniku radova" Filozofskog fakulteta u Zagrebu.[32] Ono što je potrebno istaći za oba rada jeste da su prilično i prostorno i sadržinski mala, s osnovnim podacima, ali i da su u modernom smislu vrlo ideološki opterećena.

I pored nesumnjivog doprinosa Donalda Dudleya upoznavanju ličnosti Gaja Blosija i njegove djelatnosti, ostaje činjenica da je njegov članak prožet vrlo prepoznatljivim i jasnim agendama. On kao primarni cilj ima da što je moguće više smanji, ako ne i ukloni, poveznicu stoicizma sa socijalnim i demokratskim motivacijama

[26] U tom kontekstu je vrijedan podatak da Blosije odlazi kod Gaja Lelija po milost, koji ga po Ciceronu i Valeriju Maksimu i ispituje. Inače je Blosije *hospes* Kvintu Muciju Skevoli Auguru, koji je opet zet Gaja Lelija. I upravo bi u tim vezama trebalo tražiti razloge što je Blosije izbjegao smrtnu kaznu. Ne bi bilo nimalo nemoguće pomisliti ili pretpostaviti da je Kvint Mucije urgirao preko Lelija za svoga "gosta", a onda bi ovaj sa svoje strane urgirao kod novih konzula.

[27] *Diog. Laërt*. VII, 130.

[28] O njemu v. Smith 1867, I, 1073; PWRE 1905, V, 1-2, *col.* 1635-1644.

[29] Smith 1867, I, 493.

[30] PWRE 1897, III, 1, *col.* 571.

[31] Dudley 1941, 94-99.

[32] Gortan 1951, 423-432.

i idejama Gaja Blosija, popularskim pokretom i reformama Tiberija Grakha,[33] kao i sa socijalnim i klasnim aspektima pobune robova na Siciliji (posebno u liku njenog vođe Euna) i Aristonikovog kratkotrajnog "Heliopolisa"[34]. Teško se oteti dojmu da je Donald Dudley u svome članku bio i pod utjecajem tadašnje britanske klasne podjele te da je želio odvojiti stoicizam od bilo kakvih radikalnih demokratsko-socijalnih ideja i pokreta, kako ova filozofska škola ne bi bila kompromitirana u redovima tadašnje britanske elite ili, na drugoj strani, da ne da drevni filozofski legitimitet bilo kakvim strukturama.[35] Na drugom polu političkog i ideološkog spektra stoji djelo Veljka Gortana, koje već na samom početku započinje citiranjem Fridriha Engelsa. I ostatak djela V. Gortana je prožet marksističkom percepcijom zbivanja s kraja Srednje republike i samoga početka Kasne republike.[36] Suprotno D. Dudleyu, hrvatski klasičar V. Gortan kimljanina Gaja Blosija jasno predstavlja kao stoičkog filozofa, a tu vrstu filozofije kao pokretačku revolucionarnu, socijalnu i demokratsku "mašinu".[37] Ono što treba istaći jeste činjenica da je ideološka opterećenost oba rada rezultat ne samo mogućih političkih i idejno-ideoloških uvjerenja njihovih istraživača (ujedno i autora), nego i opće tadašnje situacije u svijetu u kojoj su se, bilo u pravom ili hladnom ratu, sukobljavale različite političke i društveno-ekonomsko-socijalne koncepcije.

Za razliku od dogmatskog načela, opterećenog modernim ideologijama, na političku teoriju i filozofiju antičkog stoicizma ne treba gledati jednoznačno ili je smatrati dogmatskom. Nesumnjivo je ona imala, zavisno od pojedinaca, učenjaka, učenika ili običnih agitatora, različite izražajne manifestacije što se tiče konkretnih političkih situacija i procesa u helensko-rimskom svijetu klasične civilizacije. Ono što je je bitno naglasiti jeste da je stoička filozofska škola u svojim temeljnim postavkama koje se tiču državnog i društvenog uređenja imala i jake preduvjete za razvoj socijalnih i demokratskih ideja i akcija, čak i u dosta radikalnim oblicima.

Znači, postoje realne mogućnosti da je i stoičko učenje, bar oni njegovi dijelovi koji su bili primječivi za osobe kao što su bili Gaj Blosije, Tiberije Sempronije Grakh i drugi pojedinci u njihovom kružoku, u određenoj mjeri bili i idejni motivatori za kreairanje prvotnog popularskog programa i akciju u cilju njegove realizacije. Naravno, to ne znači da nisu postojali i oni dijelovi stoicizma kojima su se za svoju argumentaciju mogli poslužiti i pojedinci koji su napustili pokret Tiberija Grakha, suprotstavili se njegovoj radikalizaciji i postali mu direktno suprotstav-

[33] Dudley 1941, 94: "But one may hesitate to follow those who further claim that, since the ideas with which Blossius influenced Tiberius were democratic, and since Blossius was a Stoic, therefore these democratic ideas were also Stoic. The case is something more than that of the influence of a Greek philosopher on a Roman statesman; nor can Blossius of Cumae be equated with Diophanes of Mytilene. More may be explained by his ancestry, his political background, and his status in Rome than by his philosophical training."

[34] Dudley 1941, 98-99: "It is true that Heliopolis is the name of the Utopian island in the romance of Jambulus, which is generally admitted to be permeated with Stoic and Cynic ideas. But to regard the 'Heliopolis' of Aristonicus and his followers as a conception foisted on to them by a Stoic philosopher from some literary Utopia is far too academic. Possibly they founded, or intended to found, an actual city, and named it Heliopolis. But there can be little doubt, as Bücher saw about the origin of the name. Heliopolis – now better known as Baalbek – by the source of the Orontes, between the Lebanon and Anti-Lebanon ranges, was the seat of the great cult of the Syrian Sun-God. Sometimes as Baal, sometimes as Hadad with a consort Atargatis his cult had been widespread throughout the Seleucid Empire, including Asia Minor. It is noteworthy that Eunus, the leader of the Silician slave-rising had proclaimed himself as 'king' under the inspiration of the 'Syrian goddess' (that is, Atargatis or Baalath, consort of the Sun-God), and called his followers 'Syrians' or 'Heliopolitae'. For the slaves and poor of all the Orient the Sun-cult promised freedom and a better world: Aristonicus and Eunus were the messianic rulers whose task was to bring this world into being for their followers. Clearly we are dealing with more ancient ideas than those of Stoicism."

[35] Sa stajalištem da stoicizam nije imao nikakvu ulogu u socijalnim, demokratskim i revolucionarnim zbivanjima u periodu 135–129. god. pr. n. e. ne slaže se Truesdell (1947, 472-473), koji je odlično ukratko prezentirao određeni helenski i helenistički utjecaj na razvitak pokreta Tiberija Sempronija Grakha.

[36] Gortan 1951, 425: "Razmotrimo sada, zbog kojih je razloga baš Tiberije Grakho preuzeo na sebe taj dični, ali opasni zadatak da popravi teško stanje seljačke klase u Italiji, do kojega su, uostalom neminovno morale dovesti tadašnje velike promjene u agrarnoj strukturi Italije, u prvom redu zbog toga, što je slobodan rad zamijenjen u velikom opsegu ropskim radom."

[37] Gortan 1951, 427: "Kao filozof bio je Blosije sljedbenik stoičke filozofije."; Gortan 1951, 431: "Po svojem radu pripada Blosije među one stoičke filozofe, koji nisu bili puki teoretičari, već koji su i u praksi pokušali provesti pravedniji socijalni poredak prema načelima stoicizma. To je bilo u skladu s jednim od načela stoe, da se mudrac ne smije klonuti političke djelatnosti."

ljeni. Stoicizam se kao politička ideologija definitivno mogao promatrati i koristiti s pozicija i linija razvitka različitih percepcija.

Pokušaji da se relativizira pozicija Gaja Blosija kao filozofa, učenjaka koji najviše inklinira stoicizmu, mogu se smatrati uzaludnim. Plutarh ga decidno naziva filozofom (…Βλοσσίου τοῦ φιλοσόφου…) i prijateljem šolijarha atenske stoičke škole. To što Antipatar posvećuje Blosiju određene filozofske rasprave može se u punoj mjeri smatrati priznanjem Blosijevog filozofskog učenjaštva i to od strane tada najbitnijeg autoriteta stoičke škole.

Sljedeća agenda članku D. R. Dudleya, izražena u nešto manjoj mjeri, jest nastojanje da se Gaj Blosije predstavi maltene kao iskreni i nepomirljivi nemesis rimskog imperijalizma[38] ("Blossius's bitter hatred of Rome"), kao neki kampanski patriota (šta god to značilo u političkom kontekstu II st. pr. n. e.), i dovede u neku daleku vezu s kapuanskim proturimskim nastupom za vrijeme II punskog rata, što bi onda (a ne stoicizam) po Dudleyu bilo daleko izvorište Blosijevih demokratskih i socijalnih ideja.[39] Ta njegova teza je neodrživa zbog sljedećih činjenica:

1. Gaj Blosije je bio rimski građanin sa svim pravima i obavezama, a ne peregrin ili osoba za koju bi se smatralo da ima građanstvo neke druge države, politije i političke zajednice koja bi bila potčinjena Republici i rimskom narodu. Gaj Blosije je bio i zakonski Rimljanin, a sigurno je imao i jasnu svijest o svome rimskom "nacionalnom" identitetu.

2. Zakonodavna i druga djelatnosti plebejskog tribuna Tiberija Sempronija Grakha je bila primarno usmjerena interesima velike većine rimskog naroda, pa je samim tim težila jačanju Republike, a ne njenom slabljenju. Zbog te činjenice tvrdnja da je Gaj Blosije zbog svojih antirimskih osjećanja učestovao u pokretu Tiberija Grakha je u potpunosti besmislena. Uostalom, sam Blosije pred istražnim povjerenstvom izjavljuje da Tiberije ne bi uradio ništa što nije u interesu naroda, misleći jasno na rimski narod kao političku zajednicu. Negativna kampanja da je Tiberijeva tribunska djelatnost bila proturimska djelo je njegovih optimatskih protivnika i ništa više od toga.

3. To što se Gaj Blosije pridružio Aristonikovom pokretu Heliopolisa sasvim je u skladu s njegovim stoičkim učenjem, po kojem je čitav svijet domovina, a ne samo Rimska republika. Kada je brutalno propao pokušaj da se za vrijeme Tiberija Grakha izvrši socijalna i demokratska reforma Republike, Blosije je jednostavno u skladu sa svojim stavovima otišao na drugo mjesto da se bori za "više ciljeve". Zato bi se njegovo pristupanje Heliopolisu trebalo promatrati primarno kroz prizmu neke vrste antičkog "čegevarizma", a ne kao neku antirimsku agendu.

4. Da je u svojim aktivnostima Gaj Blosije bio primarno motiviran socijalnim i demokratskim, čak i revolucionarnim motivima, a ne onima koji bi bili antirimski, dokaz je to što se priključivao samo onim pokretima koji su bili socijalni, demokratski i revolucionarni. U suprotnom, da je bio proturimski raspoložen, ne bi dugo boravio u Rimu uvezan s najistaknutijim tadašnjim političarima Republike, nego bi pripremao zavjere po Kampaniji ili boravio negdje drugdje u nekom za Republiku "negostoljubivom" miljeu.

Naravno, kada se govori o Gaju Blosiju i njegovom djelu, može se postaviti jedno sasvim logično pitanje, a to je zašto je on, koji je poticao iz ugledne i bogate familije i raspolagao značajnim materijalnim mogućnostima, odlučio da se prvo aktivno uključi u socijalni i demokratski reformski pokret u Republici, a nakon toga i jednom ekstremnijem revolucionarnom oružanom po-

[38] Dudley 1941, 99: "If the contentions of this article are accepted, Blossius is not a person from whose actions it is safe to generalise about the political views of Stoicism. Rather is he of interest as not the least resolute of the many who struggled and died in the vain attempt to resist the power of the Roman oligarchy and the spread of Roman imperialism."

[39] Dudley 1941, 95: "It was through the democratic party at Capua that anti-Roman feeling found its expression: here, rather than from Stoicism, may be the source of Blossius' democratic ideas. … With Tiberius the motive was his zeal for agrarian reform, with the Blossii of the Second Punic War their devotion to the independence of Capua." (96): "It is as a municeps with family traditions of allegiance to the Campanian democratic party, rather than as Stoic philosopher, that the part played by Blossius in the reforms of Ti. Gracchus is best understood … Apart from the connection between Sphaerus and Cleomenes of Sparta, there is nothing to show that Stoicism in the Hellenistic period had any sympathy with democratic ideas. All that is known of Stoic political activities in that period is covered by the formula that they were ready to support a good king and to oppose a tyrant, and that they rather disapproved of most Hellenistic kings-of kings but not of kingship: constitutional questions did not interest them. It was not as a pupil of Antipater that Blossius got his sympathy for democracy."

kretu. Koji su to mogli motivi stajati iza takvog ponašanja i djelovanja Gaja Blosija.

Stoicizam i helenističke socijalne i demokratske ideje

"Glavna je stvar kojega je duha čovjek, a ne kojega stanja. Nikome vrlina nije zatvorena, svima je otvorena, svima dopušta pristup, sve poziva, rođene od slobodnih roditelja, oslobođenike, robove, kraljeve, prognanike. Ona ne pita za kuću i imovinu, golim čovjekom je zadovoljna".

Hrisip,[40] SVF, 1964, III, 86. (prema Đurić 1976, 481)

Od svih helenskih i helenističkih filozofskih škola, na Rimljane je najviše utjecaja imao stoicizam.[41] Od je u određenoj mjeri odgovarao mentalitetu i karakteru Rimljana i Italija, posebno onih koji su živjeli u periodu od početka II st. pr. n. e. pa do kraja II st. n. e. Već od samoga početka upoznavanja sa stoicizmom Rimljani i Italici su se, između ostalih stvari, odmah "zagrijali" za njegovu političku etiku i političke ideje koje su se mogle razvijati iz najrazličitijih učenja pojedinaca koji su predstavljali stoičko učenje. Uostalom, ta sklonost korištenju stoičkih učenja i u političkoj teoriji i u praktičnim političkim aktivnostima (posebno onim reformnim, pa i revolucionarnim poduhvatima) nije bila samo specifičnost Rimljana i drugih Italika. Od samoga početka svoga razvitka i u helensko-helenističkom svijetu otkrila se prijemčivost stoicizma prema izgradnji političke misli i njene realizacije. Već je makedonsko-antigonidski kralj Antigon Gonata pozivao Zenona, osnivača stoičke škole, da dođe na njegov dvor i pomogne mu da uskladi svoju vlast s načelima stoičke filozofije. Pošto zbog staračke slabosti sam Zenon nije mogao da ide, on je poslao Antigonu Gonati svoju dvojicu učenika, i to Perseja i Filonida. Filozof Sfer[42] iz Bospora, učenik Kleanta (koji je zamijenio Zenona na mjestu šolijarha stoičke škole u Ateni) imao je bitnu idejno-motivacijsku ulogu u revoluciji koju je u Lakedemonskoj državi (Sparti) izveo Kleomen III. Nakon poraza revolucionarnih snaga kod Selasije 222. god. pr. n. e. i makedonsko-ahejske okupacije Sparte, Sfer je zajedno s Kleomenom III emigrirao u ptolemeidsku Aleksandriju.[43] Na osnovi navedenih primjera, jasna je prijemčivost stoičkog nauka i za ideološke i političke poslove i promjene u epohi klasične civilizacije. Plutarh je upravo tu činjenicu na početku (u drugom poglavlju) svoga životopisa posvećenog Kleomenu III izrazio na sljedeći način: ὁ δὲ Στωϊκὸς λόγος ἔχει τι πρὸς τὰς μεγάλας φύσεις καὶ ὀξείας ἐπισφαλὲς καὶ παράβολον, βαθεῖ δὲ καὶ πράῳ κεραννύμενος ἤθει μάλιστα εἰς τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν ἐπιδίδωσιν. (Stoičko pak učenje ima nešto opasno i pogibeljno za žestoke i vatrene naravi, ali kada se izmiješa sa dubokim i blagim značenjem, ono ga usmjerava ka njemu primjerenu dobru.).[44] U kontekstu razmatranja utjecaja stoicizma i na razvoj društveno-političkih ideja

[40] Hrisip iz Soli (Χρύσιππος ὁ Σολεύς, živio cca 279–206. god. pr. n. e.) je bio istaknuti helenistički stoički filozof. O njemu v. Smith 1867, I, 700-701; PWRE 1905, V, 1-2, *col.* 2502-2509; Đurić 1972, 682; Isto 1976, 459-460; Isto 2003, 710-711.

[41] Jedan od bitnijih događaja koji je značajno doprinio širenju helenske i helenističke filozofske misli u Rimu bio je dolazak atenskog poslanstva u Grad 155. god. pr. n. e. sa zadatkom da od Senata izdjejstvuje oslobađanje Atene od kazne na koju je bila osuđena zbog pustošenja grada Oropa (*Polyb.* XXXIII, 2; *Plut. Cat. Mai.* 22). U atenskom izaslanstvu su se nalazili Karnead (upravnik/šolijarh atenske Akademije), Diogen iz babilonske Seleukije (šolijarh stoičke škole) i Kritolaj (šolijarh peripatetičke škole). Ovi filozofi su često običavali javno se obraćati Rimljanima, koji su se u velikom broju skupljali, pogotovu omladina, oko njih. Govorili su pojedinačno, pokazujući ujedno i svoju veliku retorsku vještinu, oduševljavajući i zadivljujući Rimljane. Karnead je govorio žestoko i brzo, Kritolaj vješto i prijatno, a Diogen jednostavno i umjereno (*Polyb.* XXXIII, 2; *Gell. N. A.* VI, 14, 9-11). Njihova velika popularnost među rimskom omladinom izazvala je kontraakciju starog neprijatelja helenističke kulture Katona Starijeg, koji je uspio izdjejstvovati da se filozofima, i pored diplomatskog imuniteta, uskrati gostoprimstvo u Rimu, ali sjeme helenske filozofije, i pored otpora konzervativaca, bilo je već usađeno u tkivo rimskog naroda.

[42] O Sferu iz polisa Boristena/Olbije (Σφαῖρος/*Sphaerus*) v. Smith 1849, III, 895; PWRE 1929, III A, 2, *col.* 1683-1693.

[43] O zbivanjima u Lakedemonskoj državi za vrijeme Agisa IV i Kleomena III v. Plutarhove životopise Agisa i Kleomena; SVF 1964, I, 139-142; Mesihović 2011, 10-12.

[44] O sličnosti Gaja Blosija i Sfera u ideološkom i filozofskom smislu v. Đurić 1976, 460: "Gaj Blosije iz Kume, koga Plutarh u *Životu T. Grakha* prikazuje kao slobodoumna čovjeka: on je bio duhovni začetnik agrarnih reformi Tiberija Sempronija Grakha, jer, kao što kaže Kikeron u *Leliju*: "non enim paruit illi Ti. Gracchi temeritati, sed praefuit, nec se comitem illius furoris, sed ducem praefuit (= jer on se nije poveo za Tiberijem Grakhom u njegovoj smeloj nameri, nego njime upravljao, nije bio sledbenik njegove mahnitosti, nego vođa" (*Lael.* 11, 37). Po svom odnosu prema T.S. Grakhu Blosije liči na Sfera, koji je Kleomena podsticao

i njihovu praktičnu realizaciju i manifestaciju, potrebno je istaći periodiziranu diferenciranost stoicizma na tri epohe: starija Stoa (cca 300–130. god. pr. n. e.), srednja helensko-rimska Stoa (cca 130–50. pr. n. e.) i pozna rimska Stoa (50. god. pr. n. e. – III st. n. e.). Iako je stoicizam uvijek bio vrlo privlačan za one koji su se i teorijski i aktivno bavili politikom, ipak su postojale određene i razlike u njegovoj idejnoj i manifestacionoj suštini zavisno od epohe. Već je Zenon, osnivač stoičke škole, u etiku uveo i pojam "τὸ καθῆκον", što je Ciceron preveo izrazom *officium* = dužnost. Po Diogenu Laertiju,[45] Zenon je pojam καθῆκον definirao kao ono što se može pravdati dobrim razlozima i što nekome dolikuje da čini. [46] Iz ove teze o dužnosti i posebno iz ideje o podjeli ljudi na "mudrace" (ljudi s vrlinama kod kojih je sva djelatnost podređena načelima razuma i koji su slobodni jer afekte i strasti podređuju zakonima uma)[47] i "ludake" (koji su robovi svojih požuda, nagona i spoljašnjih okolnosti) mogu se vrlo lako kod osoba s "vatrenim" naravima razviti ekstremnije i radikalnije reformne ili revolucionarne aktivnosti.[48] Idealni stoički mudrac je slobodno biće, dovoljno samo sebi, neosjetljivo na bol, strah i zadovoljstva. Stoik je ravnodušan prema smrti, svjestan da smrt nije zlo, i on joj pribjegava kad mu se to učini neizbježno. Po stoičkom učenju, čovjek treba da zemaljska dobra smatra prolaznim i prema tome treba da ih iskorištava dok ih ima, ali da se i ne žalosti kada ih izgubi. Već je starija Stoa razvila i ideju kosmopolitizma, ekumenizma i univerzalizma, odbacujući bilo kakve podjele među ljudima. Stoički ideal nije polis (πόλις), nego kosmopolis (κοσμόπολις). Da su učenja starije Stoe imala značajnog utjecaja na formiranje popularske platforme i braću Grakh, potvrđuje i činjenica da se kao učitelj Gaja, mlađeg od braće Grakh i kasnijeg bitnog lidera populara, spominje također stoičar Menelaj iz Maratusa.[49]

Plutarh spominje i da je većina pisaca (na koje se Plutarh poziva i koje koristi za životopis Tiberija Grakha) spominjala da je Tiberija Grakha na akciju, pored Blosija, potaknuo i retoričar Diofan[50] koji je bio prognanik iz Mitilene s Lesbosa. Diofan je bio učitelj i Tiberija Grakha u njegovoj mladosti.[51] Nakon sloma Tiberijevog pokreta na Kapitolu, ubijen je i Diofan. Ovaj prognanik s jednog helenskog i egejskog otoka, bez rimskog građanstva, imao je mnogo manje mogućnosti zaštite nego Gaj Blosije. Zbog nedostatnosti izvornih podataka na raspolaganju, još uvijek nije moguće odgovoriti na pitanje da li je i Diofan bio stoik ili bar naklonjeniji ovoj filozofskoj školi. Ono na šta se jedino može precizno odgovoriti jeste da je Diofan itekako bio "zaražen" idejama demokratskih i socijalnih promjena koje su se razvile u helensko-helenističkom miljeu toga razdoblja i koje je javno promovirao po Rimu. On je vrlo moguće i iz rodne Mitilene bio prognan zbog "djela i nedjela" svojih političkih aktivnosti. Ciceron ga spominje i kao jednog od

na agrarne reforme i s njime sarađivao u obnavljanju stare spartanske discipline."

[45] O Diogenu Laertiju (*Diogenes Laertius*, Διογένης Λαέρτιος, III st. n. e.) v. Smith 1867, I, 1022-1023; PWRE 1905, V, 1-2, *col.* 738-763.

[46] *Diog. Laërt.* VII, 107-108. Uporediti s *Cic. De Fin.* III, 58: "est autem officium, quod ita factum est, ut eius facti probabilis ratio reddi possit."

[47] Po stoičkoj nauci postoje četiri osnovne vrline: mudrost (*prudentia*), pravednost (*iustitia*), hrabrost (*fortitudo*) i umjerenost (*temperantia*). Ciceron je svoje djelo "O dužnostima" zasnovao na temelju ove četiri osnovne stoičke vrline.

[48] Đurić 1976, 478-479: "Mudrac zna da mu spoljašnje stvari nimalo ne pomažu da postigne blaženstvo, i zato on nikada neće smatrati da je novac neko dobro ili bol neko zlo. Samo je on lep, jer su osobine duše lepše od osobine tela, i sve spoljašnje lepote iščezavaju pred unutrašnjom lepotom. Pored svega svoga siromaštva on je bogat, jer je bogat samo onaj ko je iznutra bogat, a spoljašnje bogatstvo je prirodno dobro. A kad je i spolja bogat, bogatstvo služi njemu, a u ludaka ono ima vlast; ovaj se vezuje za njega kao da će ga večno imati, a mudrac razmišlja o siromaštvu najviše baš onda kad pliva usred bogatstva. Život mudraca je uvek pun blaženstva, ništa ga ne ometa, ništa mu ne smeta; ne traži i ništa mu ne treba (*SVF* III 582-588). Mudraci se međusobno vole i pomažu, i sva su dobra u njih zajednička, i oni su jedan drugom prijatelji i onda kad se međusobno ne poznaju, jer prijateljstvo može postojati samo među onima koji žive jednakim moralnim načelima. Među ludacima nema prijateljstva, i nijedan ludak nema prijatelja (*SVF* III 626, 631). Među mudracima vlada neka vrsta komunizma, a po Zenonu i Hrisipu i žene su im zajedničke."

[49] *Cic. Brut.* 100

[50] O Diofanu (Διοφάνης/*Diophanes*) v. Smith 1867, I, 1049; PWRE 1905, V, 1-2, *col.* 1048-1049.

[51] U literaturi se često nailazi na konstataciju da je i "stoičar Blosije" uz retoričara Diofana bio učitelj Tiberija Grakha. U do danas poznatoj i dostupnoj izvornoj građi ne nailazi se na eksplicitni spomen da je i Blosije bio učitelj Tiberija Grakha. Veliko je pitanje je li on uopće bio u Rimu za vrijeme Tiberijevog djetinjstva i rane mladosti. Naravno, to što se eksplicitno ne spominje kao učitelj Tiberija Grakha u njegovoj mladosti (kao što to Ciceron čini u slučaju Diofana), ne znači da Blosije i nije bio učitelj Tiberija.

najmoćnijih helenskih govornika tih vremena.[52] Njegovo djelovanje je sigurno bilo toliko opasno da su optimati smatrali potrebnim da on bude likvidiran.

Kao što je već rečeno u ranijem tekstu, Gaj Blosije je bio prijatelj filozofa Antipatra, pa vjerovatno (iako u poznatoj izvornoj građi to nije nigdje izričito rečeno) i njegov učenik ili bar suradnik u atenskoj stoičkoj školi. Naravno, ostaje otvoreno pitanje koliko su na formiranje njegovih socijalnih i demokratskih tendencija utjecali Blosijev boravak u Ateni i sticanje stoičkih znanja i učenja od Antipatra. U ovom kontekstu je potrebno napomenuti da je Antipatrov učenik Panetije[53] i njegov nasljednik na mjestu šolijarha stoičke škole dugo (prije preuzimanja šolijarhata) boravio u Rimu[54] i imao vrlo izražene i kontakte i veze s pojedincima u samom vrhu dijela tadašnje elite koja je vodila Republiku.[55] Panetije je sa svojim učenjem imao prelomni značaj za nastavak razvitka stoicizma, jer s njim započinje i drugi, srednji helensko-rimski stoički period, koji se uneliko razlikuje od prethodne starije stoe, između ostaloga posebno u ideološko-političkom segmentu. Panetije je odstupio od do tada zacrtanih učenja starije stoe, preoblikujući, modifirajući i prerađujući ih u skladu s novonastalim okolnostima hegemonije Rimske Republike na Mediteranu i uspona i dominacije rimskog nobiliteta s čijim liberalnim krilom je Panetije bio u neposrednim kontaktima.[56] Uslijed toga je Panetije redizajnirao stariju Stou u smislu ublažavanja njenih strogih idejnih i političkih i društveno-ekonomskih koncepata. [57]

Moglo bi se s pravom reći da je Panetije napustio radikalnije socijalne i demokratske elemente starije Stoe ili ih je modificirao u pravcu "umirivanja" i političke umjerenosti. On je "slomio krila" potencijalnog stoičkog socijalnog, demokratskog, reformnog pa i revolucionarnog ekstremizma koji se mogao razviti iz učenja starije Stoe, kao što se to desilo npr. u slučaju Sfera i Blosija.[58] Panetijev "kontrolirani" stoicizam je zato imao

[52] *Cic. Brut.* 104; *Strab.* XIII, 3.

[53] Panetije (Παναίτιος; cca 185–110/109. god. pr. n. e.) iz Linda s otoka Rodosa. O njemu v. Smith 1849, III, 108-109; PWRE 1949, XVIII, 3, *col.* 418-440; Đurić 1976, 460-461, 482-484.

[54] Đurić 1976, 461: "Panetijev boravak u Rimu značajan je naročito zbog toga što su on i Gaj Blosije, njegov saučesnik, stoičku filosofiju presađivali na rimsko zemljište, gdje je ona izvršila velik uticaj…"

[55] Đurić 1976, 462: Panetijevi učenici od "… Rimljana bili su Kvint Mucije Skevola, G. Fanije, P. Rutilije Ruf, L. Elije, M. Vigelije, Sp. Mumije, Sekst Pompej, L. Lukilije Balbo…"

[56] Đurić 1976, 483: "Svoj razvijeni smisao za stvarnost pokazao je Panetije i u svom učenju o državi. Zacelo u saglasnosti sa starijim članovima škole on usvaja platonsko-aristotelsku teoriju o spoju triju osnovnih ustava (monarhijskog, aristokratskog i demokratskog) kao (relativno) najboljem državnom obliku, jer takav spoj najpre ostvaruje misao socijalne pravednosti, na kojoj je i Platon hteo da osnuje svoju državu. Panetijev stariji prijatelj Polibije bio je kao istoričar nestajanje helenske samostalnosti i snage objasnio time što je Helada opšti duh zamenila podivljalim individualizmom, koji je izazivao stalne podele i smanjivao stanovništvo, a uspon Rimske republike objasnio pomenutim državnim oblikom, koji je urodio moćnom organizacijom, tradicijom koja nije bila navika, praktičkim i moralnim smislom, duhom discipline, koji je usvajao materijalnu snagu, lepom ravnotežom iznutra, a snažnim širenjem spolja. Panetije kao filosof produbio je problem time što je kroza spoljašnji oblik prodro do suštine državne zajednice. Svoj realistički smisao pokazao je Panetije i u svojoj odbrani rimskog imperijalizma, koji je mesto anarhije, rata svih protiv svih, neprestanog ratovanja jednih naroda s drugima, uveo mir i red, uopšte vlast zakona. On se nadao da će rimske aristokrate vaspitati za pravične i blage vladaoce i rimsku vlasti učiniti moralnom ako im objasni da će divljenje i priznanje, ljubav i poverenje naroda kao uslove za postizanje počasti (honores) i slave (gloria) moći postići samo onda ako su dostojni počasti, *honesti*, καλοί, ali nije njegova krivica što se ta nada nije ispunila."

[57] Đurić 1976, 483-484: "Pravi Helen i sin jedne još cvetne helenske gradske države, za koga istina i vlastito životno iskustvo vrede više nego školska dogma, filosof iz Linda odbacivao je sve oštrine Karneada i Kritolaja veoma uzdrmanog stoičkog doktrinskog rigorizma i nehelenske crte što ih je Stoa dobila od svojih osnivača semitskog porekla. To su: strogi intelektualizam, koji hoće da život nasilnički uobličava dijalektičko-kazuističkim kalupima, tesnogrudi antropocentrizam, po kome su bilje i životinje stvorene samo radi čoveka, astrološka mantika, po kojoj karakter i razvitak čoveka određuju slučajne konstelacije zvezda pri njegovu rođenju, heraklitsko-stoičko učenje o svetskom požaru, odbacivanje tela i čulnosti, potiskivanje nagonskog i osećajnog života, učenje o besmrtnosti duše, dogma o jednakosti svih ljudi i druge. Ali, i pored tih heterodoksija, ostao je Panetije veran osnovnoj misli stare Stoe o povezanosti ljudskog roda i etičkim zaključcima koji otuda proizlaze, i jedan od najglavnijih takvih zaključaka jeste ideja humanosti, koja je odvajkada bila prava duša stoičke etike."

[58] Dudley 1941, 95-96: "That party, however, was the enlightened but cautious conservatism of Scipio Aemilianus and his friends, which found the 'new model' Stoicism of Panaetius so congenial. Panaetius indeed offers an instructive parallel with Blossius. His political views, derived from the oligarchic traditions of Rhodes, accorded well with those of Scipio and his friends. So too the Campanian democratic tradition made Blossius the natural ally of Ti. Gracchus. It is hard to find any political beliefs common to Panaetius and to Blossius which may fairly be ascribed to Stoicism."

veliki i odjek i prihvatljivost među rimskom elitom, što je praksa koja se nastavila i tokom principata. Na revolucionarni zanos koji je mogao proistaći iz starije Stoe više se ne nailazi u djelima npr. Posejdonija, Marka Porcija Katona, Seneke, Epikteta i Marka Aurelija. Revolucionarni zanos koji je mogao proizaći iz učenja starije Stoe tako je ustupio mjesto političkom pragmatizmu.

Summary

Gaius Blossius and role of stoic philosophy on political work of tribune Tiberius Sempronius Gracchus and start of popular platform and movement

Plebeian tribunate of Tiberius Sempronius Gracchus (133 BC) is a major turning point not only to the history of classical Roman world, but also the overall development of civilization. At that point begins a process that will, after a century of political dispute and three civil wars, lead to the replacement of the republican order with a system of principate. The paper looks at these events by analyzing the well-known original material from the perception of Gaius Blossius, one of the most prominent members of the movement led by Tiberius Gracchus. Although originating from one of the highly respected and wealthy families of Italy, Gaius Blossius chose to be not only a participant but also the ideologist of democratic and social movements that occurred in the Mediterranean world at that time. The paper deals with the motivation that led Gaius Blossius first to join the movement of Tiberius Gracchus, then to Aristonicus' uprising and finally Heliopolites. In this context, the role of the Stoic school of philosophy is being considered, whose teachings were accepted by Gaius Blossius.

Skraćenice

JRS – The Journal of Roman Studies, Society for The Promotion of Roman Studies at The Office of The Society, London.
LCL – The Loeb Classical Library, William Heinemann LTD, London – Harvard University Press, Cambridge Mass.
MH – Matica Hrvatska, Zagreb.
MS – Matica Srpska, Novi Sad.
PWRE[59] – Paulys-Wissowa Real-Enzyclopädie der classischen altertumswissenschaft, Stuttgart.
SVF – *Stoicorum Veterum Fragmenta* (Vol. I. = 1905 (Joannes ab Arnim), Vol. II. = 1903 (Joannes ab Arnim), Vol. III. = 1903

[59] Paulys-Wissowa Real-Enzyclopädie der classischen altertumswissenschaft ili Realencyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft ili Pauly-Wissowa takođe i Pauly-Wissowa-Kroll (pored PWRE, skraćenice i P.-W. ili RE) je obimna i sveobuhvatna njemačka enciklopedija antičkog svijeta i helensko-rimske klasične civilizacije koja je izlazila od 1893. do 1978 – Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft (BHS: "Paulijeva realna enciklopedija klasične nauke o starini"). PWRE je bila zamišljena kao potpuna dopuna i prerada ranijeg djela pod nazivom Real-Encyclopädie der classischen Alterthumswissenschaft in alphabetischer Ordnung (BHS: "Realna enciklopedija klasične nauke o starini uređena po alfabetskom redosledu"). Realna enciklopedija klasične nauke o starini, čiji je autor bio August Fridrih Pauli (kojem se pridružilo još 17 autora) i koja je pokrenuta 1837. god., nastavljena je i nakon smrti Paulija (1845. god.), sve do 1852. god. Na osnovi ovoga originalnog enciklopedijsko-leksikografskog djela započeo je Georg Visova s izdavanjem svoje edicije, a nakon njega su taj posao nastavili Vilhelm Krol, Karl Mitelhaus, Konrat Cigler i Hans Gartner.
PWRE ima 66 tomova, 15 sveski dopuna i dva registra koji su objavljeni 1980. god., dok je 1997. god. izašao konačni registar u dva dijela po alfabetskom redu i sistematiziran. Svaki članak u PWRE pisali su priznati stručnjaci za odgovarajuću oblast. Neki članci, s obzirom na dužinu, mogu se smatrati manjim monografijama. Neki članci su bili izdati samostalno.
Pored toga, od 1964. do 1975. je izlazilo skraćeno, modernizovano i svima dostupno izdanje – Der Kleine Pauly Lexikon der Antike. Auf Grundlage von Pauly's Realenzyklopädie der classischen Altertumswissenschaft unter Mitwirkung zahlreicher Fachgelehrter herausgegeben von Konrat Ziegler, Walther Sontheimer und Hans Gärtner (tzv. "Mali Pauly"). Od 1996. izašlo je 12 tomova Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike (tzv. "Novi Pauly"), koji su prošireni s tri toma historije recepcije i historije nauke, kao i jednom serijom dodataka.
Osim antike, Novi Pauly u svojim sadržajima bavi se i temama iz osnovne grčko-rimske civilizacije u staroorijentalnim, kao i egipatskoj kulturi te kulturama okolnih naroda i vizantistikom. U saglasnosti sa savremenim trendovima, Novi Pauly više prati transformacije starovjekovnog svijeta u kasnoj antici i proširuje svoje posmatranje sve do godine 600. pa i dalje.
Specifikum za projekat Novog Paulija je izdanje posebnih svezaka koje se odnose na historiju izučavanja antike i klasičnih civilizacija. Najprije je to bilo u vidu izdavanja 12 tomova Leksikona antike, 3 toma o Recepciji antike i jednog registra. Umjesto 16 tomova, na kraju je izašlo 19. Svezak dopuna je izašao 2002. god., a dalji (6 zasada) su u pripremi. Od 2002. u izdavaštvu Bril izlazi i engleska verzija Novog Paulija.

(Joannes ab Arnim), Vol. IV = 1924. (Maximilian Adler)), Lipsiae... Reprint izdanje, Vol. I. = Teubner, Stuttgart, 1964; Vol. II. = Teubner, Stuttgart, 1964; Vol. III. = Teubner, Stuttgart, 1964; Vol. IV. = Teubner, Stuttgart, 1964.

Izdanja izvora/vrela:

Aul Gelije 1927: *Rolfe, J. C. (transl.) 1927*, Aulus Gellius, Attic Nights, LCL 1927.

Ciceron 1913: *Miller, W. (transl.) 1913*, On Duties, LCL 1913.

Ciceron 1914: *Rackham, H. (transl.) 1914*, On Ends, LCL 1914.

Ciceron 1923: *Falconer, W. A. (transl.) 1932*, On Old Age. On Friendship. On Divination, LCL 1923.

Ciceron 1930: *Freese, J. H. (transl.) 1930*, Pro Quinctio. Pro Roscio Amerino. Pro Roscio Comoedo. On the Agrarian Law, LCL 1930.

Ciceron 1933: *Rackham, H. (transl.) 1933*, On the Nature of the Gods. Academics, LCL 1933.

Ciceron 1939: *Hendrickson, G. L. / Hubbell, H. M. (transl.) 1939*, Brutus. Orator, LCL 1939.

Ciceron 1955: *Tomović, V. (transl.) 1955*, Ciceron: O dužnostima, III, Kultura, Beograd 1955.

Ciceron 1987: *Gavela, B. / Tomović, V. (prev.) 1987*, Ciceron, Filozofski spisi (Lelije ili razgovor o prijateljstvu, O starosti, O dužnostima, Scipionov san), MS, Novi Sad 1987.

Ciceron 2002: *Stepanić, G. (prev.) 2002*, Marko Tulije Ciceron, O Govorniku, MH, Zagreb 2002.

Ciceron 2004: *Dimitrijević, D. / Maričić, G. / Pendelj, B. (prev.) 2004*, Marko Tulije Ciceron, Besede, Mono & Manana, Beograd 2005.

Diogen Laertije 1925: *Hicks, R. D. (transl.) 1925*, Diogenes Laertius: Lives of Eminent Philosophers, Volume I, Books 1-5, LCL 1925.

Diogen Laertije 1925: *Hicks, R. D. (transl.) 1925*, Diogenes Laertius: Lives of Eminent Philosophers, Volume II, Books 6-10, LCL 1925.

Livije 1912: *Roberts, C. (trasl.) 1912*, Livius, Ab urbe condita, New York 1912.

Livije 1919: *Foster, B. O. (transl.) 1912*, Livy, History of Rome, Volume I, Books 1-2, LCL 1919.

Livije 1922: *Foster, B. O. (transl.) 1922*, Livy, History of Rome, Volume II, Books 3-4, LCL 1922.

Livije 1924: *Foster, B. O. (transl.) 1924*, Livy, History of Rome, Volume III, Books 5-7, LCL 1924.

Livije 1926: *Foster, B. O. (transl.) 1926*, Livy, History of Rome, Volume IV, Books 8-10, LCL 1926.

Livije 1929: *Foster, B. O. (transl.) 1929*, Livy, History of Rome, Volume V, Books 21-22, LCL 1929.

Livije 1940: *Moore, F. G. (transl.) 1940*, Livy, History of Rome, Volume VI, Books 23-25, LCL 1940.

Livije 1943: *Moore, F. G. (transl.) 1943*, Livy, History of Rome, Volume VII, Books 26-27, LCL.

Livije 1949: *Moore, F. G. (transl.) 1949*, Livy, History of Rome, Volume VIII, Books 28-30, LCL 1949.

Livije 1935: *Sage, E. T. (transl.) 1935*, Livy, History of Rome, Volume IX, Books 31-34, LCL 1935.

Livije 1935: *Sage, E. T. (transl.) 1935*, Livy, History of Rome, Volume X, Books 35-37, LCL 1935.

Livije 1936: *Sage, E. T. (transl.) 1936*, Livy, History of Rome, Volume XI, Books 38-39, LCL 1936.

Livije 1938: *Sage, E. T. / Schlesinger, A. C. (transl.) 1938*, Livy, History of Rome, Volume XII, Books 40-42, LCL 1938.

Livije 1951: *Schlesinger, A. C. (transl.) 1951*, Livy, History of Rome, Volume XIII, Books 43-45, LCL 1951.

Livije 1959: *Schlesinger, A. C. (transl.) 1959*, Livy, History of Rome, Volume XIV, Summaries. Fragments. Julius Obsequens. General Index, LCL 1959.

Livije 1987: *Schlesinger, A. C. (transl.) 1987*, Livy XIV, LCL 1987.

Livije 1991: *Mirković, M. (prev.) 1991*, Istorija Rima od osnivanja Grada, Srpska književna zadruga, Beograd 1991.

Livije 1995: *Mirković, M. (prev.) 1995*, Istorija Rima od osnivanja Grada, drugo petoknjižje, Srpska književna zadruga, Beograd 1995.

Plutarh 1914: *Perrin, B. (transl.) 1914*, Lives, Volume I: Theseus and Romulus. Lycurgus and Numa. Solon and Publicola, LCL 1914.

Plutarh 1914: *Perrin, B. (transl.) 1914*, Lives, Volume II: Themistocles and Camillus. Aristides and Cato Major. Cimon and Lucullus, LCL 1914.

Plutarh 1916: *Perrin, B. (transl.) 1916*, Lives, Volume III: Pericles and Fabius Maximus. Nicias and Crassus, LCL 1916.

Plutarh 1916: *Perrin, B. (transl.) 1916*, Lives, Volume IV: Alcibiades and Coriolanus. Lysander and Sulla, LCL 1916.

Plutarh 1917: *Perrin, B. (transl.) 1917*, Lives, Volume V: Agesilaus and Pompey. Pelopidas and Marcellus, LCL 1917.

Plutarh 1918: *Perrin, B. (transl.) 1918*, Lives, Volume VI: Dion and Brutus. Timoleon and Aemilius Paulus, LCL 1918.

Plutarh 1919: *Perrin, B. (transl.) 1919*, Lives, Volume VII: Demosthenes and Cicero. Alexander and Caesar, LCL 1919.

Plutarh 1919: *Perrin, B. (transl.) 1919*, Lives, Volume VIII: Sertorius and Eumenes. Phocion and Cato the Younger, LCL.

Plutarh 1920: *Perrin, B. (transl.) 1916*, Lives, Volume IX: Demetrius and Antony. Pyrrhus and Gaius Marius, LCL 1919.

Plutarh,1921: *Perrin, B. (transl.) 1921*, Lives, Volume X: Agis and Cleomenes. Tiberius and Gaius Gracchus. Philopoemen and Flamininus, LCL 1921.

Plutarh 1926: *Perrin, B. (transl.) 1926*, Lives, Volume XI: Aratus. Artaxerxes. Galba. Otho. General Index, LCL 1926.

Plutarh 1927: *Babbitt, F. C. (transl.) 1927*, Moralia, Volume I: The Education of Children. How the Young Man Should Study Poetry. On Listening to Lectures. How to Tell a Flatterer from a Friend. How a Man May Become Aware of His Progress in Virtue, LCL 1927.

Plutarh 1928: *Babbitt, F. C. (transl.) 1928*, Moralia, Volume II: How to Profit by One's Enemies. On Having Many Friends. Chance. Virtue and Vice. Letter of Condolence to Apollonius. Advice About Keeping Well. Advice to Bride and Groom. The Dinner of the Seven Wise Men. Superstition, LCL 1928.

Plutarh 1931: *Babbitt, F. C. (transl.) 1931*, Moralia, Volume III: Sayings of Kings and Commanders. Sayings of Romans. Sayings of Spartans. The Ancient Customs of the Spartans. Sayings of Spartan Women. Bravery of Women, LCL 1931.

Plutarh 1936: *Babbitt, F. C. (transl.) 1936*, Moralia, Volume IV: Roman Questions. Greek Questions. Greek and Roman Parallel Stories. On the Fortune of the Romans. On the Fortune or the Virtue of Alexander. Were the Athenians More Famous in War or in Wisdom?, LCL 1936.

Plutarh 1936: *Babbitt, F. C. (transl.) 1936*, Moralia, Volume V: Isis and Osiris. The E at Delphi. The Oracles at Delphi No Longer Given in Verse. The Obsolescence of Oracles, LCL 1936.

Plutarh 1939: Helmbold, W. C. *(transl.) 1939*, Moralia, Volume VI: Can Virtue Be Taught? On Moral Virtue. On the Control of Anger. On Tranquility of Mind. On Brotherly Love. On Affection for Offspring. Whether Vice Be Sufficient to Cause Unhappiness. Whether the Affections of the Soul are Worse Than Those of the Body. Co, LCL 1939.

Plutarh 1959: *Lacy, Ph. H. de / Einarson, B. (transl.) 1959*, Moralia, Volume VII: On Love of Wealth. On Compliancy. On Envy and Hate. On Praising Oneself Inoffensively. On the Delays of the Divine Vengeance. On Fate. On the Sign of Socrates. On Exile. Consolation to His Wife, LCL 1959.

Plutarh 1969: *Clement, P. A. / Hoffleit, H. B. (transl.) 1969*, Moralia, Volume VIII: Table-talk, Books 1-6, LCL 1969.

Plutarh 1961: *Minar, E. L. / Sandbach, F. H. / Helmbold, W. C. (transl.) 1961*, Moralia, Volume IX: Table-Talk, Books 7-9. Dialogue on Love, LCL 1961.

Plutarh 1936: *Fowler, H. N. (transl.) 1936*, Moralia, Volume X: Love Stories. That a Philosopher Ought to Converse Especially With Men in Power. To an Uneducated Ruler. Whether an Old Man Should Engage in Public Affairs. Precepts of Statecraft. On Monarchy, Democracy, and Oligarchy. That We Ought Not to Borrow. Lives, LCL 1936.

Plutarh 1965: *Pearson, L. / Sandbach, F. H. (transl.) 1965*, Moralia, Volume XI: On the Malice of Herodotus. Causes of Natural Phenomena, LCL 1965.

Plutarh 1957: *Cherniss, H. / Helmbold, W. C. (transl.) 1957*, Moralia, Volume XII: Concerning the Face Which Appears in the Orb of the Moon. On the Principle of Cold. Whether Fire or Water Is More Useful. Whether Land or Sea Animals Are Cleverer. Beasts Are Rational. On the Eating of Flesh, LCL 1957.

Plutarh 1976: *Cherniss, H. (trasl.) 1976*, Moralia, Volume XIII, Part 1: Platonic Essays, LCL 1976.

Plutarh 1976: *Cherniss, H. (trasl.) 1976*, Moralia, Volume XIII, Part 2: Stoic Essays, LCL 1976.

Plutarh 1967: *Einarson, B. / Lacy, Ph. H. De (transl.) 1967*, Moralia, Volume XIV: That Epicurus Actually Makes a Pleasant Life Impossible. Reply to Colotes in Defence of the Other Philosophers. Is "Live Unknown" a Wise Precept? On Music, LCL 1967.

Plutarh 1969: *Sandbach, F. H. (transl.) 1969*, Moralia, Volume XV: Fragments, LCL 1969.

Plutarh 2004: *O'Neil, Edward N. (transl.) 2004*, Moralia, Volume XVI: Index, LCL 2004.

Plutarh 1978: *Đurić, M. N. (prev.) 1978*, Plutarh, Slavni likovi antike II, MS, Novi Sad 1978.

Plutarh 1988: *Dukat, Z. (prev.) 1988*, Plutarh, Usporedni životopisi (I-III) A. Cesarec, Zagreb 1988.

Polibije 1988: *Ricl, M. (prev.) 1988*, Polibije, Istorije, MS, Novi Sad 1988.

Polibije 2010: *Paton, W. R. (transl.) 2010*, The Histories, Volume I, Books 1-2, LCL 2010.

Polibije 2010: *Paton, W. R. (transl.) 2010*, The Histories, Volume II, Books 3-4, LCL 2010.

Polibije 2011: *Paton, W. R. (transl.) 2011*, The Histories, Volume III, Books 5-8, LCL 2011.

Polibije 2011: *Paton, W. R. (transl.) 2011*, The Histories, Volume IV, Books 9-15, LCL 2011.

Polibije 2012: *Paton, W. R. (transl.) 2012*, The Histories, Volume V, Books 16-27, LCL 2012.

Polibije 2012: *Paton, W. R. (transl.) 2012*, The Histories, Volume VI, Books 28-39, LCL 2012.

Strabon 1917: *Jones, H. L. (transl.) 1917*, Strabo, Geography, Volume I, Books 1-2, LCL 1917.

Strabon 1923: *Jones, H. L. (transl.) 1923*, Strabo, Geography, Volume II, Books 3-5, LCL 1923.

Strabon 1924: *Jones, H. L. (transl.) 1924*, Strabo, Geography, Volume III, Books 6-7, LCL 1924.

Strabon 1927: *Jones, H. L. (transl.) 1927*, Strabo, Geography, Volume IV, Books 8-9, LCL 1927.
Strabon 1928: *Jones, H. L. (transl.) 1928*, Strabo, Geography, Volume V, Books 10-12, LCL 1928.
Strabon 1929: *Jones, H. L. (transl.) 1929*, Strabo, Geography, Volume VI, Books 13-14, LCL 1929.
Strabon 1930: *Jones, H. L. (transl.) 1930*, Strabo, Geography, Volume VII, Books 15-16, LCL 1930.
Strabon 1932: *Jones, H. L. (transl.) 1932*, Strabo, Geography, Volume VIII, Books 17. General Index, LCL 1932.
Strabon 1954: *Jones, H. L. (transl.) 1954*, The Geography of Strabo, LCL 1954.
Valerije Maksim 2000: *Shackleton Bailey, D. R. (transl.) 2000*, Valerius Maximus, Memorable Doings and Sayings, Volume I, Books 1-5, LCL 2000.
Valerije Maksim 2000: *Shackleton Bailey, D. R. (transl.) 2000*, Valerius Maximus, Memorable Doings and Sayings, Volume II, Books 6-9, LCL 2000.
Velej Paterkul 1955: *Shipley, F. W. (transl.) 1955*, Velleius Paterculus, Compendium of Roman History, LCL 1955.
Velej Paterkul 2006: *Miklić, J. (prev.) 2006*, Gaj Velej Paterkul, rimska povijest, Latina & Graeca, Zagreb 2006.

Literatura

Budimir, M. / Flašar, M. 1963, Pregled rimske književnosti, De auctoribus romanis, Beograd 1963.
Dudley, D. R. 1941, Blossius of Cumae, JRS, Vol. 31, 94-99.
Gortan, V. 1951, Filozof Gaj Blosije i Tiberije Grakho, Zbornik radova, knj. 1, Filozofski fakultet, Zagreb 1951, 423-432.
Đurić, M. 1976, Istorija helenske etike, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd 1976.
Đurić, M. 1972, Istorija helenske književnosti, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1972.
Đurić, M. 2003, Istorija helenske književnosti, Dereta, Beograd 2003.
Mesihović, S. 2011, Revolucije stare Helade i Rimske Republike, Filozofski fakultet, Sarajevo 2011.
Mesihović, S. 2015, ORBIS ROMANVS (Udžbenik za historiju klasične rimske civilizacije), Sarajevo 2015.
Smith, W.[60] *1849*, Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology, Vol. I-III, Taylor, Walton, and Maberly, Upper Gower Street and Ivy Lane – London, John Murray, Albemarle Street – Paternoster Row 1849.
Smith, W. 1867, Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology, Vol. I-III, Little, Brown and Company, Boston 1867.
Truesdell, S. B. 1947, Greek Influence on Tiberius Gracchus, Classical Journal 42, Classical Association of the Middle West and South, Inc. (CAMWS), 471-474.

[60] William Smith (20. V 1813. – 7. X 1893. god.) je bio britanski leksikograf koji je najzaslužniji za objavljivanje niza epohalnih leksikografskih rječnika koji su se bavili baštinom klasične grčko-rimske civilizacije:
1. Prvo je 1842. god. objavljen "A Dictionary of Greek and Roman Antiquities". Drugo veće i poboljšano izdanje je iz 1848, a i kasnije je izlazio u editiranim izdanjima sve do 1890. Veći dio ovoga rječnika za grčke i rimske starine napisao je sam William Smith.
2. Zatim je 1849. slijedio "Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology" u tri volumena. Ustvari, ovo djelo je originalno objavljeno 1844. pod nešto drugačijim naslovom. Uz urednika W. Smitha, u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske biografije i mitologije je učestvovalo još 35 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.
3. I na kraju "Dictionary of Greek and Roman Geography". Prvi tom rječnika za grčku i rimsku geografiju je izašao 1854, a drugi tom 1857. god. Uz urednika W. Smitha, u stvaranju ovoga rječnika grčke i rimske geografije je učestvovalo još 17 autora (učenjaka klasične civilizacije) članaka, natuknica i definicija.

William Smith je zaslužan i za objavljivanje nekoliko školskih rječnika, zatim seriju "Principia" za učenje starogrčkog i latinskog jezika, "Student's Manuals of History and Literature", "Latin-English Dictionary based upon the works of Forcellini and Freund" (završeno 1855. god.), "Dictionary of the Bible" (1860–1865), "Dictionary of Christian Antiquities" (1875–1880), "Dictionary of Christian Biography" (1877–1887), "The Atlas" (1875).